

Enskilda Högskolan
Stockholm
Högskolan för mänskliga rättigheter

EXAMENSARBETE
Masteruppsats VT21

Människohandel och Arbetskraftsexploatering i Sverige

- En rättslägesbeskrivning

Författare: Veronica Algerstam

Handledare: Ulf Johansson Dahre

Examinator: Göran Gunner

Enskilda Högskolan Stockholm

Tack!

Jag vill tacka min handledare Ulf Johansson Dahre för vägledning och synpunkter för att driva denna uppsats framåt. Jag vill också rikta ett stort tack till Sara och Jenny för all uppmuntran och kloka ord, utan er stöttning hade denna uppsats aldrig blivit klar. Slutligen vill jag tacka min familj och mina vänner som outröttligt har stöttat och hjälpt mig genom mina studier.

Ett stort tack!

Veronica Algerstam

Maj 2021

Abstract

Today it is estimated that around 40 million people are exploited in human trafficking around the world. The Swedish Equality authority (Jämställdhetsmyndigheten) acknowledge that labour exploitation is the second most common form of human trafficking. The purpose of this study is to make a legal status report of human trafficking for labour exploitation in Sweden, and this is done through a legal dogmatic method.

The result shows that the Swedish human trafficking-law is connected to the international conventions and protocol through international agreements. The common knowledge of labour exploitation in Sweden is limited and Sweden needs to work with preventative and protective measures to secure the rights of the people being used in labour exploitation. Many of the people being used in labour exploitation in Sweden are foreigners. Sweden lacks protection of migration workers' rights when it comes to informational measures and protective actions after being exploited. Sweden has a low number of prosecutions for the crime of human trafficking and almost non existing concerning labour exploitation. The Swedish law concerning labour exploitation is in development where a new paragraph, "human exploitation", was added in 2018. The first case under this paragraph is under appeal to the Swedish Supreme Court and is awaiting the final judgment that will affect the future appliance of the law.

Engelsk titel: Human Trafficking and Labour Exploitation in Sweden- A Legal Status Report

Nyckelord: Arbetskraftsexploatering, tvångsarbete, modernt slaveri, människohandel

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Syfte	7
1.2 Begreppsbeskrivning.....	7
1.3 Disposition	9
2 Metod och material	9
2.1 Rättsdogmatisk metod.....	9
2.2 Lagar och konventioner	10
2.3 Material.....	11
2.4 Avgränsningar	12
3 Teori och Tidigare Forskning.....	13
3.1 Universella mänskliga rättigheter	13
3.2 Tidigare forskning.....	15
4 Internationella lagar i den svenska kontexten.....	17
4.1 Palermoprotokollet.....	17
4.2 International Labour Organisation.....	18
4.3 Analys Palermoprotokollet och ILO-konventionen.....	19
5 Europeiska instrument mot människohandel.....	20
5.1 Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, artikel 4	20
5.2 Europadomstolen.....	20
5.3 Europarådets konvention om bekämpande av människohandel	21
Syfte med Europarådets konvention om bekämpande av människohandel.....	21
5.4 EU-direktivet 2011/36/EU.....	22
5.5 Rättspraxis av människohandelsbegreppet i Europadomstolen	22
Siliadin v France 2005	22
Rantsev v Cyprus and Russia 2010.....	23
Argumentationer för det moderna slaveriet	23
Europadomstolens bedömning om människohandel under EKMR.....	24
5.6 Analys av utvecklingen av begreppet människohandel.....	24
6 Människohandel för arbetskraftsexploatering i Sverige.....	24
6.1 Arbetskraftsexploatering i Sverige	25
Myndigheternas arbete	25
6.2 Sveriges utveckling av människohandelslagen för tvångsarbete och människoexploatering.....	27

Straffansvar för människohandel.....	27
Ett utvidgat straffansvar för människohandel	28
Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel	29
Det straffrättsliga skyddet mot människohandel och människoexploatering.....	30
6.3 Analys av utvecklingen av människohandelslagen	33
6.4 Anmälda brott mot människohandel för tvångsarbete och människoexploatering för tvångsarbete	35
Analys av statistiken.....	35
6.5 Rättsfallet Zaman och Ahmed.....	36
Sammanfattning av rättsfall.....	36
Vilseledande och utnyttjande av svår situation.....	37
Exploatering i arbete under uppenbart orimliga villkor	37
Tingsrättens bedömning	38
Tingsrättens beslut.....	40
Överklagan till Göta Hovrätt	41
Analys av domstolarnas bedömning.....	41
6.6 Sammanfattning av rapporter rörande arbetskraftsexploatering i Sverige	42
Utländsk arbetskraft	43
Bristande information.....	43
Inspekterande och utredande organ	44
Skydd och stöd	45
Rekommendationer	45
6.7 Analys av arbetskraftsexploatering i Sverige	46
7 Slutsats och diskussion.....	48
Vidare forskning	50
Källförteckning	51

1 Inledning

Frihet från slaveri och träldom är en absolut mänsklig rättighet som aldrig får kränkas (Inter-Parliamentary Union & the United Nations 2016). Människohandel ses idag som den moderna slavhandeln och är tillsammans med handel med vapen och droger världens mest lönsamma brottslighet. Det uppskattas finnas runt 40 miljoner människor utsatta för människohandel runt om i världen. Denna siffra tros vara den högsta i vår historia. Människohandel är en humanitär kris i det fördolda vilket gör den så mycket enklare att ignorera (Frälsningsarmén 2019a).

Jämställdhetsmyndigheten (2019) uppger att arbetskraftsexploatering kommer på andra plats i Europa, efter sexuell exploatering, som den näst vanligaste formen av människohandel. En stor del av de utsatta kommer från andra länder utanför Sverige. Indikationer visar på en omfattande människohandel i Sverige men till följd av att få anmälningar sker finns ingen tydlig bild av den faktiska omfattningen. Detta beror troligen på att få vet hur eller att de har rätt att anmäla, eller hindras på grund av rädsla för förövare. Det är vanligt att människohandlarna bygger upp de kriminella verksamheterna på skuld, skam och hot mot de utsattas barn och familjer i hemländerna vilket hindrar dem från att ta kontakt med myndigheter (Frälsningsarmén 2019a).

I svensk lag blev det straffbart att utnyttja någon genom människohandel för tvångsarbete 2004 (SFS 2004:406) och 2018 skapades ett tillägg som gjorde människoexploatering för tvångsarbete och tiggeri olagligt (SFS 2018:601). Riksrevisionen (2020) skrev ut i sin rapport att exploatering av utländsk arbetskraft har ökat på den svenska arbetsmarknaden. Även Polismyndigheten lyfter ökningen av den utländska arbetskraften i deras lägesrapport, särskilt i lågkvalificerade och lågavlönade arbeten (2020). Sverige har fått kritik i arbetet mot människohandel för arbetskraftsexploatering gällande identifiering av utsatta, skydd och stöd till utsatta samt att fälla gärningsmän. Trots att arbetskraftsexploatering är ett växande problem har allmänheten relativt liten kunskap om människohandel och arbetskraftsexploatering (Riksrevisionen 2020).

Europarådets expertgrupp mot människohandel, Group of Experts on Action Against Trafficking in Human Beings (GRETA) uppgav i sin rapport om Sverige, att antalet utredningar, åtal och domar i människohandelsärenden är fortsatt låga. Fällande domar inom arbetskraftsexploatering är näst intill obefintliga (GRETA 2018). År 2020 gjordes 29 anmälningar för brottet människohandel för tvångsarbete och ingen av dem gick till åtal. Samma år gjordes 87

anmälningar för brottet människoexploatering för tvångsarbete varav endast 1 ärende väckte åtal (Brå u.å., [2020])

Den ökande exploateringen av arbetskraft i Sverige och den kritik som Sverige fått väcker funderingar kring det svenska arbetet mot människohandel för arbetskraftsexploatering. Trots förändringar i den svenska lagen framkommer fortsatt låga åtalssiffror och fällande domar för utnyttjande i arbete. Detta väcker intresset att undersöka hur arbetskraftsexploatering ser ut i Sverige i förhållande till lagen, vilket denna studie har till syfte att undersöka.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att göra en rättslägesbeskrivning av människohandel i form av arbetskraftsexploatering i Sverige genom att granska och förstå den svenska lagen om tvångsarbete och arbetskraftsexploatering. Studien undersöker hur lagen har utvecklats och hur den är utformad idag. Studien ska vidare beskriva hur situationen ser ut kring Sveriges åtgärder för förebyggande och bekämpande av arbetskraftsexploatering mot de internationella åtaganden som Sverige tagit. Dessa frågor kommer undersökas genom bearbetning av material från lagar och konventioner, samt rättsfall och rapporter för att se hur brottet arbetskraftsexploatering ser ut i Sverige idag.

1.2 Begreppsbeskrivning

Nedan följer definitioner på relevanta begrepp för den fortsatta läsningen. Dessa definitioner går ofta in i varandra och används relativt fritt i olika sammanhang om människohandel och arbetskraftsexploatering och det är därför av vikt att tydliggöra dem. Samtliga begrepp kommer fortsättningsvis användas i uppsatsen.

Slaveri- Förenta Nationernas (FN) definition uppger: “(1) Slavery is the status or condition of a person over whom any or all of the power attaching to the right of ownership are exercised. (2) The slave trade includes all acts involved in the capture, acquisition or disposal of a person with intent to reduce him to slavery; all acts involved in the acquisition of a slave with a view to selling or exchanging him; all acts of disposal by sale or exchange of a slave acquired with a view to being sold or exchanged, and, in general, every act of trade or transport in slaves.” (United Nations 1926 [Slavery Convention]).

Modernt slaveri- Det finns ingen officiell definition på termen modernt slaveri men svenska myndigheter som Brottsoffermyndigheten (2014) och Jämställdhetsmyndigheten (2019) talar om den moderna formen av slaveri som ett synonym med dagens människohandel och utgörs av handel och utnyttjande av andra människor för egen vinning.

Människohandel- Brottsbalken uppger att: ”Den som genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ, eller annat sådant otillbörligt medel om det allvarligt begränsar personens alternativ rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel” (SFS 1962:322 [Brottsbalken 4 kap. 1a§])

Människoexploatering- Brottsbalken uppger människoexploatering enligt: “... genom olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation exploaterar en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri, döms för människoexploatering.” (SFS 1962:322 [4 kap. 1b§ brottsbalken])

Arbetskraftsexploatering – Riksrevisionen förklarar att: “Arbetskraftsexploatering är ett samlingsbegrepp som beskriver att en individ utnyttjas av en arbetsgivare och drabbas av olika typer av missförhållanden på arbetsplatsen. Enstaka eller mindre missförhållanden på arbetsplatsen klassas inte som arbetskraftsexploatering, utan bristerna behöver vara mer omfattande. I de allra allvarligaste fallen kan arbetskraftsexploatering innefatta allvarligt utnyttjande eller tvång och betraktas som människohandel för tvångsarbete, tvångsarbete eller till och med slaveri.” (Riksrevisionen 2020, s. 16).

En term som också återkommer inom området människohandel är arbetsexploatering, det finns ingen formell beskrivning av begreppet men används som oftast i synonym med arbetskraftsexploatering. I denna studie kommer termen arbetskraftsexploatering användas då det är den som främst och mest formellt används.

Tvångsarbete eller obligatoriskt arbete- Internationella arbetsorganisationens (ILO) definition säger: “forced or compulsory labour shall mean all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself

voluntarily.” (International Labour Organisation 1939 [Forced Labour Convention, no 29, art. 2]).

1.3 Disposition

Uppsatsen har 7 kapitel exklusive källförteckning. I det 1a kapitlet har inledning, syfte och begreppsbeskrivning tagits upp. I kapitel 2 redogörs metod och material som använts för uppsatsen. 3e kapitlet lyfter tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter. Kapitel 4 går igenom internationella dokument som Sverige förbundit sig till gällande människohandel och tvångsarbete för att ge läsaren en förståelse för vilka förpliktelser Sverige har. Kapitel 5 diskuterar de europeiska åtaganden som Sverige tagit. Kapitlet tar också upp rättsfall från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (fortsättningsvis Europadomstolen) för att visa utvecklingen av begreppet människohandel. 6e kapitlet undersöker människohandel för arbetskraftsexploatering genom att titta på utvecklingen av den svenska lagen. Sedan tas ett rättsfall upp för att se hur svensk domstol har tolkat lagen. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av rapporter gällande Sveriges arbete mot arbetskraftsexploatering. Slutligen följer sista och 7e kapitlet med slutsats som svarar på studiens syfte. Allra sist i uppsatsen hittas källförteckning med allt material.

2 Metod och material

2.1 Rättsdogmatisk metod

Detta är en beskrivande rättsvetenskaplig uppsats och rättsdogmatisk metod har valts för att analysera det använda materialet. Rättsdogmatiken är en kvalitativ metod som genom tolkningslära ska fastställa vad det rättsliga problemet verkligen är. Den har i uppgift att fastställa gällande rätt (lex lata), det vill säga beskriva gällande rätt och systematisera den i form av att identifiera samband, likheter och principer (Nääv & Zamboni 2018). Rättsdogmatiken är nära kopplad till den juridiska praktiken och begränsade antal källor som lag och förarbeten, prejudikat, rättspraxis och doktrin används (Sandgren 2018). I den här studien har så kallad de lege lata-argumentation vilket betyder att beskriva rättsläget som det är, valts för att diskutera hur lagen om arbetskraftsexploatering ser ut. Kring rättsdogmatisk metod finns det en pågående debatt om objektivitetskriterierna och rättsdogmatisk metod ställer höga krav på transparens i analysen. En viktig del i rättsdogmatikens vetenskapliga karaktär är noggrann redovisning av

materialet för analysen, detta visar/lyfter också eventuella brister i studien (Nääv & Zamboni 2018).

Analysen görs genom observation eller mätning och rättskällornas auktoritet är avgörande. Viktigt i en rättsdogmatisk metod är att resultatet kan granskas och att studien ska genomföras på ett vis som går att följa (Sandgren 2018.). Kritik har diskuterats kring rättsdogmatisk metod om den kan vara neutral och objektiv (McConnell & Smith 2018). Rättsdogmatiken bör vara neutral från forskarens egna värderingar men kan tillåtas att influeras av värderingar som är allmänt kända inom det valda området, som till exempel att alla ska behandlas lika eller yttrandefriheten ska gälla inom ett demokratiskt samhälle. En annan begränsning rättsdogmatiken möter är att en dogmatisk metod inte kan fastställa om gällande rätt uppnår sitt syfte utan endast fastställa om gällande rätt utifrån bestämmelserna (Sandgren 2018). Rättsdogmatisk metod har fått kritik då rättsdogmatisk analys kan anses vara för snäv och begränsad (McConnell & Smith 2018).

Valet av rättsdogmatisk metod för denna uppsats baseras på syftet att undersöka gällande rätt för arbetskraftsexploatering i dagens Sverige (Nääv & Zamboni 2018). Studien ska också utifrån dessa slutsatser analysera huruvida rättsläget är tillfredsställande eller ej gentemot de internationella åtaganden som Sverige skrivit under att följa.

2.2 Lagar och konventioner

Studien utgår från den svenska lagen i brottsbalken 4 kap. *Om brott mot frihet och frid* som är den svenska lagen mot människohandel samt internationella konventioner och protokoll som Sverige har skyldighet att följa så som FN:s *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children* (fortsättningsvis Palermoprotokollet), Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (fortsättningsvis Europakonventionen), Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (fortsättningsvis Människohandelskonventionen) och ILO- konvention mot tvångsarbete. Rättsfall från Europadomstolen och svenska domstolar har använts för att undersöka hur domstolar har tolkat lagen och ställt sig i frågan. Europadomstolen har utvecklat omfattande och betydelsefull rättspraxis på människorättens område utifrån Europakonventionen och har en betydande roll för synen på människohandel (Bernitz et al. 2017). Bernitz et al. skriver att rättspraxis kan ha en betydande roll som rättskälla, exempelvis där lagstiftning saknas, är föråldrad, ofullständig eller ospecificerad (ibid., s.31).

Lagar och propositioner har inhämtats från Regeringskansliets rättsdatabas, *rkrattsbaser.gov.se*. Svensk författarsamling användes för ärenden fram till 2018, *rkrattsdatabas.gov.se*, för senare ärenden användes *svenskforfattningssamling.se*. Sveriges Riksdags databas för dokument och lagar, *riksdagen.se*, har också använts i sökandet på lagar, lagändringar och propositioner. För att hitta åtal och överklagan har åklagarmyndighetens hemsida använts *aklagare.se*. Brottsförebyggande rådets hemsida har använts för att hitta statistik kring anmälda brott och åtal för brottet människohandel och tvångsarbete samt människoexploatering för tvångsarbete *bra.se*.

Den svenska lagen om människohandel för arbetskraftsexploatering har utvecklats ett flertal gånger de senaste åren. I denna studie har regeringspropositioner använts för förståelse för lag och utvecklingen av lagen, propositioner kan betecknas som de viktigaste lagförarbetena. I Sverige kan lagtexterna hållas korta, konsista och närmare rättstillämpning kan hittas i förarbeten och kan ha en central roll i tolkningen av lagar (Bernitz et al. 2017). Konventioner och protokoll har inhämtats från respektive organisation/instans hemsida. Sveriges arbete mot människohandel och arbetskraftsexploatering kommer att tolkas utifrån så kallad konventionskonform lagtolkning, vilket innebär att svenska domstolar så långt som möjligt ska tolka de svenska lagbestämmelserna så de stämmer överens med Europakonventionen (ibid, s. 80).

Studien innehåller inga privata uppgifter och därför har inga särskilda etiska överväganden gjorts gällande sekretess eller känsligt material. De rättsfall som tagits med är offentliga handlingar och därmed gjordes bedömningen att ingen vidare anonymisering behövdes göras. Informations-sökningar på ämnet för tidigare forskning gjordes med termer som människohandel, arbetskraftsexploatering, arbetsexploatering och tvångsarbete. Människohandel gav breda träffar om begreppet människohandel samt mycket fokus på sexuell exploatering och barn och var därför inte helt relevanta. De tre andra termerna om arbete gav väldigt begränsade träffar och därför gjorde sökningarna på engelska med termerna; human trafficking, trafficking in person, forced labour och labour exploitation, tillsammans och separata. Även här framkommer ett begränsat men större utbud av forskning.

2.3 Material

Riksrevisionen är en oberoende myndighet som har i uppgift att granska vad statens pengar går till, hur de redovisas och hur effektivt de används. Riksrevisionen kontrollerar om regeringen och myndigheterna sköter sitt arbete (riksrevisionen.se). Information har hämtats från

Riksrevisionens rapport, *Statens insatser mot exploatering av arbetskraft* (Riksrevisionen 2020). Jämställdhetsmyndigheten har i uppdrag att säkerställa regeringens jämställdhetspolitiska prioriteringar samt har det nationella ansvaret för att samordna arbetet mot människohandel (jämställdhetsmyndigheten.se). Jämställdhetsmyndighetens material, *Manual vid misstanke om människohandel* har använts för att undersöka hur stöd och skydd ser ut för utsatta, samt vilka ansvarsområden som finns hos myndigheter i Sverige (Jämställdhetsmyndigheten 2019). Polismyndigheten ansvarar för den nationella rapporteringen av människohandel och deras lägesrapport *Människohandel för sexuella och andra ändamål* har använts. Rapporten bygger på förundersökningar och domar som rör människohandel och relaterad brottslighet samt information från myndigheter och frivilligorganisationer (Polismyndigheten 2020).

GRETA är ansvarig för att övervaka staternas arbete med att implementera Människohandelskonventionen. GRETA besöker och publicerar landrapporter där de utvärderar lagstiftning och åtgärder som staterna har tagit för att följa Människohandelskonvention. GRETA:s andra rapport om Sverige släpptes 2018 och har i denna uppsats använts för att se över vad GRETA anser om Sveriges åtgärder mot människohandel (GRETA 2018).

Frälsningsarmén ett kristet samfund, bekämpar människohandel genom förebyggande, praktiska och återintegrerande insatser i deras sociala arbete (fralsningsarmen.se). De arbetar bland annat genom att utbilda och informera. Deras utbildningsmaterial *En säker hand* har använts till att inhämta information om situationen i Sverige, genom beskrivningar av människohandeln, aktuella aktörer, ärenden och lagrum (Frälsningsarmén 2019a).

2.4 Avgränsningar

Fokus ligger på att beskriva brottet människohandel för arbetskraftsexploatering i Sverige idag. Därmed kommer det inte att redogöras för slaveriet i svensk historia. Den kommer inte heller att ta upp andra länders arbete mot människohandel. Studien kommer endast kort beskriva vad arbetskraftsexploatering är och vad som kan ha gjort att en person blivit utsatt, men då uppsatsens syfte är att förstå arbetskraftsexploatering genom svensk lagstiftning finns det därför inte utrymme för vidare fördjupning kring orsaker bakom brottet. Syftet med denna studie är att undersöka arbetskraftsexploatering och kommer därför inte lägga större fokus på andra former av människohandel. Dock korsar flera av de olika formerna varandras gränser och kommer därför att nämnas men då utifrån perspektivet arbetskraftsexploatering. Vanlig diskussion kring

arbetskraftsexploatering är huruvida tiggeri och sexuell exploatering kan anses som en form av tvångsarbete. Då dessa brott är specifikt benämnda i brottsbalken kommer de i denna studie anses falla under egna kategorier av exploatering. Studien kommer inte heller lyfta andra samhällsproblem som kan uppkomma vid arbetskraftsexploatering som exempelvis konkurrenskraftigt motstånd på arbetsmarknaden för lagliga företag.

Studie kommer undersöka brott mot vuxna (personer över 18 år) då lagen skiljer sig gällande barn. Detta ska inte tas för att utnyttjande av barn sker i mindre skala eller är av mindre betydelse då det även där saknas forskning och kunskap. Dock kommer ett ärende lyftas gällande en minderårig tjej som utnyttjas i hushållsarbete, detta för att visa Europadomstolens utveckling i bedömningen gällande begreppet människohandel. Fokus är därmed på själva brottet människohandel och tvångsarbete och inte flickans särskilda utsatthet som barn. Detta ärende anses relevant för att visa hur Europadomstolens bedömningar har utvecklats med tiden samt att människohandelsärenden i domstol i allmänhet är få, görs bedömningen att ärendet är relevant för studien trots att den utsatte är under 18 år.

Studien kommer också begränsa sig till den svenska brottsbalken och de andra internationella instrument som direkt rör människohandel. Andra lagar eller lagändringar som skett i samband/som ska verka tillsammans med människohandelslagen så som exempelvis rättegångsbalken, utlänningslagen och offentlighets- och sekretesslagen kommer inte tas upp eller endast nämnas kort utan vidare beskrivning. Studien går inte heller närmare in på arbetsrätten utöver tvångsarbete. Detta då det för denna studie blir för mycket och för brett material att gå igenom för den disponerade tiden.

3 Teori och Tidigare Forskning

3.1 Universella mänskliga rättigheter

Universalism ses av vissa som en hörnsten för mänskliga rättigheter medan andra uppger det som ett politiskt partiskt och smalt koncept. Termen universalism anges för grunden och validiteten av rättigheter som är given en person för dennes mänsklighet. Baxi (ses i Bantekas & Oette 2016) talar om “abstract universality” som kan ses i den Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna (UDHR) i termer som “everyone” och “all human beings”. UDHR skapades genom representanter med olika juridiska och kulturella bakgrunder från olika delar av världen, för att skapa en allmän standard för alla människor och nationer. Detta var första gången som

grundläggande mänskliga rättigheter skulle bli allmänt (universally) skyddade och UDHR anger att erkännandet av människans universella och odelbara rättigheter är grunden för rättvisa, frihet och fred i världen (FN-förbundet UNA Sweden u.å.). Idag har nästan alla världens stater accepterat UDHR och med det gått med på att verka för att skapa en universell/allmän respekt och efterlevnad för de mänskliga rättigheterna (ibid.; United Nations u.å.). FN:s generalförsamling framför UDHR som en allmän standard för alla människor och stater, till varje individ och alla samhällsorgan. Samtliga ska sträva efter att utbilda och verka för respekten för dessa rättigheter och friheter och genom nationellt och internationellt arbete för att säkra det universella erkännandet för medlemsstaterna själva och för personer inom områden där UDHR:s rättsliga styrning gäller (United Nations u.å.).

2 artikeln i UDHR uppger att alla har rätt till rättigheter och friheter utifrån UDHR utan undantag oavsett ras, språk, nationalitet eller socialt ursprung och så vidare. Inga skillnader ska göras baserat på landets politisk, juridisk eller internationell status som personen tillhör. Artikel 4 i UDHR uppger att ingen ska hållas i slaveri eller trälldom; slaveri och slavhandel ska vara förbjuden i alla former (United Nations u.å.). Förbud mot slaveriet återfinns också i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (EKMR), vilken kommer lyftas mer senare (EKMR 1950). Slaveri anses som en allmän rättighet på en universell nivå i nästan alla länder och bör kunna ha en påverkan på arbetet mot slaveriet och den moderna slavhandeln. Dock kan länders sociala status, så som fattigdom och icke-fungerande styren påverka vilka möjligheter de har att skydda personer från att utsättas för slavliknande förhållande i det egna landet eller i andra stater.

Rätten till arbete och tillfredsställande arbetsförhållanden är en universell rättighet. Artikel 23 i UDHR uppger att var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning och en människovärdig tillvaro (United Nations u.å.). Artikel 24 uppger också att alla har rätt till vila och fritid genom begränsning av arbetstiden och regelbunden betald ledighet. Sverige har också undertecknat FN:s konvention om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter [CESCR] 1966). CESCR uppger att förutom liksom UDHR, att medlemsstaterna ska erkänna rätten till arbete, är staterna skyldiga att var och en ska åtnjuta rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor (ibid., art. 6-7). Detta ska ske genom bland annat skälig lön och lika ersättning för arbete av lika värde, trygga

och sunda arbetsförhållanden och skälig begränsning av arbetstid och vila (ibid.). Vidare uppger ILO-konventionen om tvångsarbete, rättigheter för arbetstagare och hur de ska skyddas, mer om ILO-konventionen mot tvångsarbete längre fram.

ILO-konventionen nummer 97 angående migrerande arbetare uppger att medlemsstaterna förbinder sig till att behandla migrantarbetare utefter lagen som finns i territoriet, utan mindre förmånligt än de egna medborgarna (ILO 1949). ILO-konventionen nummer 143 om missbruk i samband med migration uppger att alla medlemsstater förbinder sig till att respektera migrerande arbetares grundläggande mänskliga rättigheter (ILO 1975). Konventionen uppger att staterna systematiskt ska arbeta för att fastställa om det finns illegalt anställda migranter inom deras gränser samt arbeta mot organiserad migration för olagligt arbete (ibid.). Som universella rättigheter att vara fri från slaveri och rätten till bra arbetsförhållanden är de gällande för alla människor. Oavsett om den utsatte är svensk eller utländsk medborgare har Sverige en skyldighet att skydda individers rättigheter från att bli kränkta inom Svensk jurisdiktion. Förbundet till de mänskliga rättigheterna och ovanstående konventioner skapar krav på att åtgärder ska tas för att förhindra utnyttjande i arbetskrafts och att regleringar och kontroller behöver finnas för att tvångsarbete och orimliga arbetsförhållanden inte ska existera.

3.2 Tidigare forskning

Forskare inom ämnet människohandel verkar överens om att det är brist på forskning inom ämnet människohandel i form av arbetskraftsexploatering. Puente Aba (2017) skriver att den traditionella människohandeln i form av sexuell exploatering har varit fokus och att detta kan återspeglas i de dokument och åtgärdsplaner mot människohandel som finns, nationellt och internationellt (2017). Återkommande är diskussionen om definitionen om arbetskraftsexploatering. Coster van Voorhout (2007) har ett fokus på själva definitionen i sin studie men även andra författare tar upp synen på arbetskraftsexploatering och hur det påverkar arbetet mot människohandel. Puente Aba (2017) uppger att det är viktigt att definiera uttrycket tvångsarbete inom diskussionen om arbetskraftsexploatering. ILO:s definition på tvångsarbete är generellt accepterad men denna är också bred och skulle kunna inkludera slaveri och trälldom och att grunden bakom detta är ekonomisk exploatering. Puente Aba (2017) försöker också skilja på arbetskraftsexploatering och tvångsarbete genom att människohandel i form av arbetskraftsexploatering innebär någon form av rekrytering och transport samt tvånget i sig, när en person arbetar mot sin vilja, under kontroll av någon annan. Hon skriver att denna separering

gör stor skillnad i antalet som blir utnyttjade i tvångsarbete och människohandel i form av arbetskraftsexploatering. Puente Aba tror att detta har betydelse för det internationella agerandet mot människohandel då människohandel är en process och alla steg i kedjan erkänns (ibid.).

Radeva Beket skriver att första steget till förändring är att hitta och erkänna problemet (2015). Radeva Beket (2015) och Puente Ada (2017) tar upp bristen på trovärdighet och tillförlitliga källor, vilket gör det svårt att skapa ett rättvist omfång av problemet människohandel. Detta till följd gör arbetet kring människohandel och utveckling av reglering och policys svåra. De lyfter också att ett stort antal av de personer som blir utnyttjade i arbete inte har kunskap om deras rättigheter, eller ens vet om att de själva är utsatta. De är överens om att människohandelsavtalen behöver justeras för att bättre möta arbetskraftsexploatering. Puente Aba skriver att juridiska dokument rörande människohandel för arbetskraftsexploatering befinner sig på grundnivå (2017).

Migration är ett återkommande ämne i flera studier och kopplar tillbaka till att människohandel är ett internationellt problem. Turner-Moss, Zimmerman, Howard och Oram (2014) lyfter behovet kring policys och inkluderar där migration som en del, likaså gör Coster van Voorhout (2007) som undersöker migrationslagarnas roll i arbetskraftsexploateringen. Arhin (2016) och Aronowitz (2019) är också inne på samma spår där Arhin skriver om synen på migration och relationer över landsgränserna och Aronowitz tar upp samarbeten med yrkeskategorier som arbetar nära gränserna. Arhin (2016) tar upp det globala perspektiven kring människohandel och att det inte alltid går att använda samma strategier för olika stater då problemen ser olika ut på olika ställen. Detta skulle också kunna kopplas ihop med sökandet på en tydlig definition och utveckling av dokument för människohandel. Det i sin tur kan väcka frågor kring huruvida om det är möjligt att hitta en internationell definition i lagarna som fungerar världen över.

Detta väcker intresset för att undersöka hur situationen ser ut i Sverige. Sverige är inget undantag när det kommer till begränsad forskning och given uppmärksamhet på ämnet arbetskraftsexploatering. Vilket också leder till funderingar kring begreppen tvångsarbete och arbetskraftsexploatering och vilken status de har i den svenska kontexten. Samt hur de internationella delarna kring vilken roll utländsk arbetskraft har i arbetskraftsutnyttjande.

4 Internationella lagar i den svenska kontexten

I svensk rätt tillämpas dualism, folkrätt och nationell rätt anses vara två olika system. Det krävs lagstiftande eller en förordning för att ett folkrättsligt beslut från FN ska börja gälla i Sverige. Huvudregeln är att internationell rätt ska gå före nationell rätt om det kommer till en normkollision (Svanberg och Bring 2019). Nedan följer en introduktion till juridiska instrument under FN som rör människohandel och tvångsarbete.

4.1 Palermoprotokollet

FN-konventionen om gränsöverskridande organiserad brottslighet, *United Nations Convention Against Transnational Organised Crime* (UNTOC) är en av de fem stora människorättskonventionerna. Sveriges regering beslutade att underteckna konventionen år 2000 och ratificerade konventionen år 2004 som trädde i kraft samma år (SÖ 2004:21). UNTOC har tillhörande tilläggsprotokoll och protokollet om människohandel, Palermoprotokollet som ska tolkas tillsammans med konventionen (Palermoprotokollet 2000). De handlingar som definieras som brott i Palermoprotokollet ska anses som brott under UNTOC. UNTOC ska ses som en miniminivå och varje stat har därmed möjlighet att i sina nationella lagstiftningar utveckla och etablera hårdare åtgärder än vad UNTOC uppger. UNTOC och protokollet ska ge staterna ett övergripande och konsekvent sätt att möta problemen med människohandel. Syftet med konventionen är att grunda ett gemensamt språk och underlätta arbetet för internationella samarbeten (ibid.).

Palermoprotokollet skapades då det ansågs finnas behov av ett internationellt verktyg som innehöll regler och praktiska åtgärder för arbetet mot människohandel. Palermoprotokollet uppger att exploatering ska inkludera "... forced labour or services, slavery or practices simliar to slavery, servitude..." (2000, art. 3). Palermoprotokollet ska förebygga och bekämpa människohandel, med särskilt fokus på kvinnor och barn; skydda och hjälpa utsatta, med respekt för deras mänskliga rättigheter; och främja samarbeten mellan stater i arbetet mot människohandel. Enligt Palermoprotokollet ska varje stat implementera lagar och andra åtgärder som behövs för att kriminalisera brottet människohandel (Palermoprotokollet 2000). Detta kan ses i att Sverige började utreda för att implementera den första människohandelslagen och kriminalisera människohandel 2001 (Prop. 2001/02:124).

Den del av Palermoprotokollet som handlar om skydd och hjälp till utsatta, uppger att staten under den nationella lagen ska skydda utsatta genom att ge relevant information om domstol och administrativa/utredningsprocesser. Staten ska också överväga att implementera åtgärder för att kunna erbjuda fysisk, psykisk och social återhämtning. Detta kan ske i samarbete med icke-statliga organisationer och andra relevanta organisationer för att kunna ordna med saker som passande boende, rådgivning (särskilt om individens rättigheter), medicinsk och materiell hjälp, utbildning och arbete. Staten ska också ta hänsyn till saker som ålder, kön och särskilda behov av den utsatte (Palermoprotokollet 2000).

Utöver tidigare nämnda åtgärder ska staten också implementera lagliga eller passande åtgärder för att den utsatte ska kunna stanna i landet, tillfälligt eller permanent utifrån varje individuellt fall, detta med en humanitär utgångspunkt. Staten ska också införa program och åtgärder genom exempelvis forskning, information, utbildning och media-kampanjer för att bekämpa människohandel. Det bör också skapas någon form av informationsutbyte mellan myndigheter i arbetet om att identifiera utsatta och gärningsmän vid landsgränser, samt träna eller utbilda rättsväsendet och myndigheter som migrationsverket om människohandel. En stor del rör också funktioner för att säkra dokument och resehandlingar som en del i att motverka och förebygga (Palermoprotokollet 2000).

4.2 International Labour Organisation

ILO är FN:s fackorgan för arbetslivsfrågor. ILO har till syfte att arbeta för social rättvisa och mänskliga- och arbetsrättigheter. Detta görs genom att ILO för samman stater, anställda och arbetare (just nu 187 medlemsstater) för att främja sysselsättning och bättre arbetsvillkor i hela världen och värna om föreningsfrihet, organisationsrätt och kollektiv förhandlingsrätt (ILO u.å.). Sverige ratificerade ILO:s konvention, nummer 29 om tvångsarbete (fortsättningsvis ILO-konventionen) i november år 1931 (ILO 1930). År 2017 antogs 2014 års protokoll (fortsättningsvis ILO-protokollet) till ILO-konventionen i Sverige (ILO 2014). ILO-protokollet skapades då ILO gjort bedömningen att tvångsarbete fortfarande är ett stort problem i världen samt att det är mer spritt än vid skapandet av ILO-konventionen 1930 och till följd av detta ansågs det finnas behov av en uppdatering. Godkännandet av ILO-protokollet skapade ingen praktisk förändring då svenska lagar redan levde upp till de krav som fanns, dock ansåg

arbetsmarknadsutskottet att godkännande kunde ses som ett uttryck i frågan mot tvångsarbete (Prop. 2016/17:93).

ILO-konventionen sträcker sig över alla former av arbeten och tjänster, oavsett anställningsförhållanden eller legala arbeten (ILO 1930). Delen om hot om något straff är betydande och kan vara fysiskt våld och frihetsberövanden men också hot om anmälan av en illegal status eller hot om utebliven lön. Allt detta gäller även om den utsatte från början accepterat och frivilligt gått med på arbetsförhållandena (Prop. 2017/18:123). ILO-protokollet kompletterar ILO-konventionen genom att uppge att stater som ratificerat ILO-konventionen behöver vidta åtgärder för att förebygga och avskaffa tvångsarbete eller obligatoriskt arbete, erbjuda skydd och tillgång till lämplig och effektiv kompensation och straffa förövarna (ILO 2014). Stater ska ha särskilda åtgärder mot handel av människor i syfte att utnyttja i tvångsarbete eller obligatoriskt arbete. ILO-protokollet uppger också vilka förpliktelser staterna ska uppfylla i det förebyggande arbetet genom att utbilda och informera, riskgrupper likväl som arbetsgivare. Dessa åtgärder ska också innefatta att relevant lagstiftning om förebyggande av tvångsarbete eller obligatoriskt arbete, arbetsrätt när det är lämpligt, ska gälla alla arbetstagare. Verksamheter som utövar arbetsmiljötillsyn och andra verksamheter som ansvarar för tillämpningen av lagstiftningen ska också stärkas. Åtgärderna ska skydda personer, i synnerhet migrantarbetare, från kränkande behandling och bedrägliga beteenden under rekryterings- och förmedlingsprocessen (ibid.).

4.3 Analys Palermoprotokollet och ILO-konventionen

Palermoprotokollets delar om förebyggande arbete och skydd för utsatta går i linje med ILO-konventionen. Dock skiljer sig Palermoprotokollet kring handelsåtgärden för människohandelsbrottet. ILO och Palermoprotokollet utlyser att staterna behöver skapa fungerande regleringar för att kunna kriminalisera brottet tvångsarbete. Liksom Palermoprotokollet tar ILO också upp vikten av att sprida kunskap och information som en förebyggande åtgärd. Bägge instanserna uppger att det ska finnas skydd för de utsatta. Palermoprotokollet lyfter särskilt att det ska finna hjälp att få efter utnyttjande i form av psykisk och fysisk hjälp. Palermoprotokollet uppger också att ett särskilt fokus ska ges till kvinnor och barn, statistiskt visar det att majoritet av utsatta för sexuell exploatering är kvinnor och en större andel av utsatta i arbetskraft är män (Riksrevisionen 2020). Detta kan leda till olika behov av stödinsatser och förebyggande medel utifrån ILO:s fokus och Palermoprotokollets fokus även om tvångsarbete är inkluderat i Palermoprotokollet.

5 Europeiska instrument mot människohandel

Sverige har förbundit sig till flera europeiska dokument som rör människohandel. En genomgång av dessa kommer nedan tillsammans med rättsfall för att visa hur begreppet människohandel har utvecklats genom rättspraxis.

5.1 Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, artikel 4

Europarådet införde år 1950 EKMR och vidare utveckling och tillämpningen av konventionen i Europadomstolen. Sverige ratificerade EKMR som inkorporerades och började gälla som svensk lag år 1995 (SFS 1994:1219). Det gjordes också ett tillägg i Regeringsformen att lagar och andra föreskrifter inte får meddelas i strid med konventionen. Med andra ord har EKMR företrädesrätt mot nationell svensk lag (Bernitz et al. 2018). Med EKMR gäller *margin of appreciation*, vilket ger staterna ett visst tolkningsutrymme när de implementerar lagar utifrån EKMR (Harris, O'Boyle, Bates & Buckley 2018).

Artikel 4, *Freedom from slavery, servitude, or forced or compulsory labour* är EKMR:s artikel om slaveri och tvångsarbete. 1§ uppger att ingen får hållas i slaveri eller trälldom och att det är en absolut rätt och får inte inskränkas ens i tider av krig eller allmän nödsituation (EKMR 1950). Artikel 4 har generellt lett till lite rättspraxis men Europadomstolen har breddat tillämpningsområdet för att artikel 4 även ska gälla för brottet människohandel, ytterligare förklaring kommer nedan. Europadomstolen fastslog också att stater har skyldighet att agera mot privata aktörer och personer involverade i människohandel (Harris et al. 2018).

5.2 Europadomstolen

Europadomstolen har genom åren utvecklat omfattande och betydelsefull rättspraxis inom människorättsområdet utifrån EKMR (Bernitz et al. 2018, s. 59). Denna rättspraxis har i stor utsträckning satt standarden i Europa för fri- och rättighetsskydd. Europadomstolen ska i första hand användas för att se till att medlemsländernas lagstiftning stämmer överens med kraven från EKMR. Europadomstolen betraktar EKMR som ett levande dokument och har successivt utvecklat sin praxis med beaktande av förändrade samhällsförhållanden. Medlemsstater är skyldiga att följa de utslag som Europadomstolen gjort i alla mål. Konventionsrättigheterna gäller alla personer som befinner sig under en medlemsstats jurisdiktion, oberoende av medborgarskap. Högsta domstolen i Sverige har vid flertalet avgöranden klargjort att svenska

domstolar ska tillämpa konventionsforms lagtolkning, alltså att domstolarna så långt som möjligt ska döma överensstämmande med EKMR (ibid.).

5.3 Europarådets konvention om bekämpande av människohandel

Människohandelskonventionen är regionalt instrument inom Europa sedan år 2005. Detta ger en direkt påverkan på medlemsländerna. Det innebär att det går att hänvisa till Europarådet och dess direktiv mot människohandel i nationella myndigheter och domstolar, i Sverige och andra medlemsstater. Sverige skrev under människohandelskonventionen år 2005 och den trädde i kraft i september år 2010 (Council of Europe 2021). Människohandelskonventionen uppger medlemsstaternas ansvar att förebygga och bekämpa människohandel, ge skydd till dess offer och ersättning för brottet (Frälsningsarmén 2019a). Genom Människohandelskonventionen inrättades en oberoende övervakningsmekanism som har i uppgift att bedöma hur väl bestämmelserna genomförs. Denna övervakningsmekanism består av två organ, GRETA som är Europarådets expertgrupp mot människohandel och partskommittén (Council of Europe u.å.).

Enligt Människohandelskonventionen är människohandel ett allvarligt brott som ofta faller inom ramarna för organiserad brottslighet. Det är en grov kränkning mot de grundläggande rättigheterna. Det är medlemsstaternas eget ansvar att vidta åtgärder för att säkerställa att kraven i direktiven blir mötta. Staterna ska också se till gärningarna som ingår i människohandels begrepp är straffbelagda och att staten arbetar förebyggande och motverkande (Frälsningsarmén 2019a).

Syfte med Europarådets konvention om bekämpande av människohandel

Syftet med Människohandelskonventionen är att förebygga och bekämpa människohandel, skydda brottsoffrens mänskliga rättigheter och utforma en ram för skydd och hjälp till brottsoffer och vittnen samt säkerställa att utredningar och åtal genomförs effektivt. Människohandelskonventionen ska också främja internationellt samarbete gällande insatser mot människohandel. Människohandelskonventionen omfattar alla former av människohandel, nationell och gränsöverskridande, oberoende av eventuella samband med organiserad brottslighet och omfattar alla utsatta för människohandel och alla former av utnyttjanden. Parterna ska tillämpa bestämmelserna i konventionen gällande åtgärder för att skydda och främja brottsoffrens rättigheter. Detta ska ske utan åtskillnad på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt (Människohandelskonventionen 2005).

5.4 EU-direktivet 2011/36/EU

Sverige är också bunden till Europaparlamentets och Rådets Direktiv (fortsättningsvis EU-direktivet) (2011/36/EU). Detta var tidigare benämnt EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel. EU-direktivet lyfter särskilt hjälp och stöd till barn och hjälp, stöd och skydd för ensamkommande barn som blivit utsatta för människohandel, samt inkluderar tiggeri som en form av tvångsarbete. EU-direktivet uppger också att särskilt stöd ska ges till utsatta med särskilt behov som funktionsnedsättning, hälsotillstånd eller våldsutsatt. EU-direktivet erkänner att människohandeln är könsspecifik och handel med män och kvinnor ofta har olika syften. Liksom Palermoprotokollet och Människohandelskonventionen uppger EU-direktivet att staten behöver införa lagstiftning och åtgärder för att stötta utsatta i fysiska, psykiska och sociala aspekter efter utsattheten (ibid.).

5.5 Rättspraxis av människohandelsbegreppet i Europadomstolen

Siliadin v France 2005

Utvecklingen från slaveri till människohandel blir tydlig vid en närmare titt på bedömningar i domstol. Ärendet *Siliadin v France* 2005 var det första människohandelsärendet som togs upp i Europadomstolen (mål nr. 73316/01). Den sökande, en minderårig kvinna från Togo som bodde i Paris hade arbetat som obetald tjänare under flera år och hennes pass var omhändertaget. Den sökande lade fram att fransk lag inte skyddat henne mot slaveri eller inte minst tvångsarbete i vilket hon blivit utnyttjad som hushållsslav (domestic slave). Europadomstolen gjorde bedömningen att målsägande blivit utsatt för tvångsarbete och hållits i trældom enligt artikel 4 i EKMR. Europadomstolen tog en "klassisk tolkning" av slaveri som kan ses i artikel 1 i Slaverikonventionen från 1926 (United Nations 1926 [Slaverikonventionen]). Slaverikonventionen uppger slaveri som statusen av en person som någon har all makt eller ägarskap över (se 1.2 Begreppsbeskrivning- Slaveri) (ibid.). I *Siliadin v France* gjorde Europadomstolen bedömningen att den sökande inte var utsatt för människohandel med motiveringen att paret som anställt och utövat kontroll över den sökande inte hade någon laglig rätt till ägandeskap över den målsäganden, de kunde alltså inte klassas målsägande med en status av ett objekt och kunde därför inte äga henne och därmed inte klassas som slav (Europadomstolen mål nr. 73316/01, s. 33).

Rantsev v Cyprus and Russia 2010

I ett senare ärende *Rantsev v Cyprus and Russia 2010*, utvecklade Europadomstolen sin förståelse för slavhandel (Europadomstolen mål nr. 25965/04). Här såg Europadomstolen förbi slaverikonventionens definition på slaveri och gjorde en bedömning utifrån “contemporary forms of slavery”, alltså moderna former av slaveri. Detta var det andra ärendet om människohandel som tagits upp i Europadomstolen. Den utsatta kvinnan var utsatt för sexuell exploatering men i det syfte att synen på människohandel och modernt slaveri förändrades med detta ärende är det relevant för alla former av människohandel. Den sökande hävdade att artikel 4 i EKMR har blivit kränkt av Cypern och ryska myndigheter då de misslyckades att skydda hans dotter från människohandel. De misslyckades också med att genomföra en effektiv utredning kring hennes ankomst till Cypern och omständigheterna kring hennes anställning där. Europadomstolen ansåg att artikel 4 i Europakonventionen, förbud mot slaveri och tvångsarbete, blivit kränkt. Människohandel klassades här som en modern form av slaveri och det krävdes inte någon laglig del om ägandeskap. Europadomstolen uppgav att staten har en skyldighet att utreda misstankar om människohandel samt att ta åtgärder för att förebygga och skydda människor från att bli utsatta (ibid.).

Argumentationer för det moderna slaveriet

Europadomstolen hänvisade i *Rantsev v. Cyprus and Russia* till ärendet *Prosecutor v. Kunarac, Vukovic and Kovac 2002*, som hanterat definitionen på förslavning som en akt mot mänskligheten i form av sexuell exploatering. Detta togs upp i the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), mål nr. IT-96-23-T och IT-96-23/1-T. ICTY observerade att den tidigare “klassiska tolkningen” på slaveri från Slaverikonventionen 1926 som ofta hänvisade till *egendoms slaveri (chattel slavery)* nu har utvecklats till moderna former av slaveri. I moderna former av slaveri, är den utsatte inte på samma sätt utsatt för den extrema formen av den tidigare lagliga rätten till ägandeskap. Dock kan den utövande makten över den utsatte på andra sätt bli likvärdig med ägandeskap/kontrollerande makt över en person (Europadomstolen mål nr. 25965/04, s. 30). ICTY drog slutsatsen att huruvida ett ärende är en form av slaveri kommer att baseras på faktorer eller indikatorer som inkluderar “kontroll över någons rörlighet, kontroll över fysisk miljö, psykisk kontroll, åtgärder som tagits för att förhindra eller avskräcka någon från att fly, tvång, hot om våld eller tvång, varaktigt tvång (duration), ensamrätt att utöva anspråk på någon (assertion of exclusivity), utsättande för grymhet eller misshandel, kontroll över sexualitet

och tvångsarbete” (ibid.). ICTY uppgav också att det inte är möjligt att sammanfatta alla former av det moderna slaveriet. Termen det moderna slaveriet kan alltså innebära situationer där den utsatte är utsatt för våld och tvång och att förövaren på så vis tagit all kontroll över den utsattes liv (Europadomstolen mål nr. 25965/04).

Europadomstolens bedömning om människohandel under EKMR
Europadomstolen observerade att Palermoprotokollet och Människohandelskonventionen hänvisar till omfattande åtgärder i arbetet mot människohandel, så som förebyggande, skydd och straff. Europadomstolen uppger utifrån dessa två dokument att Cypern och Ryssland och nästan alla Europarådets medlemmar har skapat sig en syn av att människohandel endast kan besestras genom arbete på alla tre punkter förebyggande, skydd och straff (Europadomstolen mål nr. 25965/04). Europadomstolen gjorde alltså bedömningen att ärendet, det vill säga brottet mot människohandel föll under jurisdiktionen i EKMR, artikel 4 om slaveri och tvångsarbete (ibid.). Detta gjorde att brottet människohandel nu ansågs vara en del av EKMR och då staterna behöver följa de domslut som tas i Europadomstolen fick detta en betydande roll för det fortsatta arbetet mot människohandel.

5.6 Analys av utvecklingen av begreppet människohandel

I och med att Europadomstolen dömde för att människohandel ska anses falla under brottet slaveri under EKMR som är en rättighetskonvention kan ses som ett stort framsteg i tolkningen av vad människohandel är. Att domen kom från en så hög instans som Europadomstolen bör ha effekt på dess medlemsstater då de är skyldiga att följa rättspraxis från domstolen. Sverige har förbundit sig till ovanstående konventioner och behöver möta det utslag som domstolen gjorde. Dock får det inte glömmas bort att de delar som rör människohandel är relativt nya även om EKMR funnits ett tag och att alla delar kring människohandel inte är löst ännu. Skapandet av Människohandelskonventionen kan ses som en del i den utvecklingen. Med mycket fokus på förebyggande arbete och skydd för utsatta (något som också är återkommande i samtliga avtal) visar Människohandelskonventionen att det förebyggande arbetet tidigare har brustit och att det behövdes mer stöttning, mer om hur Sverige mött detta senare.

6 Människohandel för arbetskraftsexploatering i Sverige

Människohandel sker över hela världen i olika former och för olika ändamål. Det talas om ursprungsländer, transitländer och destinationsländer. Sverige är idag främst ett transit- och

destinationsland (Jämställdhetsmyndigheten 2019). Pågående konflikter och fattigdom tvingar människor och familjer att fly till Europa och denna rörlighet gör dem sårbara. Dessa människor faller stor risk för att bli utnyttjade av kriminella verksamheter. I Sverige sker människohandel överallt och är något som röra alla, hur vi konsumerar och våra värderingar. Svårigheten med människohandeln i Sverige är att den sker i det fördolda och det är svårt att se vem som blir tvingad eller vem som utför något frivilligt (Frälsningsarmén 2019a). Detta kapitel tittar närmare på arbetskraftsexploatering i den svenska lagen.

6.1 Arbetskraftsexploatering i Sverige

Riksrevisionen graderar allvarligheten av exploatering och utnyttjande av arbetstagare i en enkel pyramid med slaveri högst upp, följandes av människohandel för tvångsarbete, människoexploatering för tvångshandel eller arbete under uppenbart orimliga villkor och i botten dåliga arbetsvillkor och dålig arbetsmiljö (Riksrevisionen 2020, s. 16). Polismyndigheten uppgav att i takt med att den utländska arbetskraften ökade i Sverige har det också skett en ökning av information till polisen om arbetskraftsexploatering (2020). I Sverige är riskbranscher för människohandel i form av arbetskraftsexploatering främst inom områden som bygg, städ, hotell och restaurang, handel, skönhet, jord- och skogsbruk, transport, bilverkstad, service, bemanning och personlig assistans, samt vård och omsorg (Riksrevisionen 2020). Det rör sig om arbeten där det är dåliga arbetsvillkor och orimliga arbetsmiljöer. Det kan vara så att arbetarna inte får ut någon lön eller väldigt liten del av lönen. Vanligt scenario vid utnyttjande är att individer blir lovade arbete och arbetstillstånd i länder som Sverige. Senare uppges att personen är skyldig människohandlaren pengar för exempelvis resekostnader till ankomstlandet, resekostnader till och från arbetsplatsen, bostad och mat. När den utsatte sedan ska betala av skulden sker detta genom att pengar "dras av" från personens lön (Frälsningsarmén 2019a).

Myndigheternas arbete

Kunskapen om arbetskraftsexploatering är som nämnt låg i Sverige. Riksrevisionen skriver att en orsak till detta är att ingen myndighet har ansvar för att undersöka hur utbredd arbetskraftsexploatering är. Polismyndigheten har dock i uppdrag att vara nationell rapportör i frågor om människohandel (Riksrevisionen 2020). Jämställdhetsmyndigheten samordnar det nationella arbetet för människohandel genom att bland annat utveckla samverkan mellan myndigheter och andra aktörer, nationella som internationella (2019). Jämställdhetsmyndigheten samordnat nätverket *Nationellt metodstödsteam* mot prostitution och människohandel (NMT),

bemannar stödtelefon (för yrkesverksamma), delfinansierar regionskoordinatorer och finansiering av återvändarprogram samt främja utveckling av förebyggande insatser mot prostitution och människohandel (ibid.)

I NTM samverkar Jämställdhetsmyndigheten med Polismyndigheten, Migrationsverket, Åklagarmyndigheten, Skatteverket och representanter från Socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Socialtjänstlagen uppger att kommuner ska verka för att utsatta och närstående ska få stöd och skydd. Polismyndighetens arbete mot människohandel sker främst på regionalnivå och i fem av polisens sju regioner finns särskilda människohandelsgrupper. Migrationsverket har en central samordnare och en på regional nivå för arbete mot människohandel. Plattformen Civila Sverige mot människohandel (fortsättningsvis Civila Plattformen) samarbetar med sina medlemmar, aktörer inom civilsamhället som möter utsatta för människohandel, som driver projekt som skyddade boenden, juridisk rådgivning, tolkhjälp, samtalsstöd, praktik och uppsökande arbete, samt ett nationellt stödprogram (NSP) som ett finansiellt komplement till samhällets stödinsatser. Utrikesdepartementet kan hjälpa svenska myndigheter i kontakter med andra staters myndigheter i de fall samarbetet sker i stöd av förordning eller konventioner (Jämställdhetsmyndigheten 2019; Riksrevisionen 2020).

Jämställdhetsmyndigheten ansvarar för ett verktyg, *Manual vid misstanke om människohandel (MMM)*. MMM skapades i samverkan med International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), yrkesverksamma inom Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten, Migrationsverket, Socialtjänsten och Civila Plattformen (Jämställdhetsmyndigheten 2019). MMM är den svenska versionen av *National Referral Mechanism (NRM)* vilket ska vara en särskild process enligt vilken utsatta för människohandel identifieras och hänvisas till rätt instanser för att få det skydd och stöd de har rätt till enligt de konventioner som Sverige förbundit sig med. MMM är ett dokument med förankring i den befintliga lagstiftningen och beprövade erfarenheter från operativt arbete och ska ge yrkesverksam vägledning (Jämställdhetsmyndigheten 2019).

Regeringen har inte initierat några särskilda insatser direkt mot arbetskraftsexploatering men det finns insatser mot människoexploatering som på så vis rör arbetskraftsexploatering. Det har också tagits åtgärder för att motverka arbetslivskriminalitet som arbetskraftsexploatering är en del av. Regeringen skapade en handlingsplan mot prostitution och människohandel år 2018 för

att stärka det förebyggande arbetet genom lagstiftning och stöd och skydd. Handlingsplanen har dock störst fokus på åtgärder mot prostitution och människohandel för sexuell exploatering. Gällande människohandel för tvångsarbete hänvisar handlingsplanen främst till att människoexploateringen införts i brottsbalken (detta kommer redovisas längre fram) och myndighetsgemensam kontroll för att motverka fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet (Regeringskansliet 2018; Riksrevisionen 2020).

6.2 Sveriges utveckling av människohandelslagen för tvångsarbete och människoexploatering

I Sverige är människohandel brottsfört i Brottsbalken 4 kap. *Om brott mot frihet och frid* (SFS 1962:700). Följande kommer en genomgång av skapandet av lagen år 2002 och hur den har utvecklats fram till det senaste tillägget människoexploatering år 2018. Detta kommer göras genom undersökning av regeringens propositioner inför lagförslagen.

Straffansvar för människohandel

Den första människohandelslagen i Sverige skapades år 2002 för att stärka det straffrättsliga skyddet mot sådan handel med människor som syftar till utnyttjande för sexuella ändamål, brottet benämndes *människohandel för sexuella ändamål* (SFS 2002:436). Människohandel som fenomen beskrivs där utifrån de definitioner som EU:s dåvarande rambeslut om åtgärder mot människohandel (nuvarande EU-direktivet) och Palermoprotokollet uppger (Prop. 2001/02:124). I propositionen för lagen ligger fokus på människohandel för sexuella ändamål, då det oftast är kvinnor som rekryteras och transporteras för utnyttjande samt att kvinnor och barn är i störst risk för att bli utsatta för människohandel. Propositionen lyfter att det finns olika former av människohandel, olika former av exploatering så som arbetskraft eller organhandel men att förslaget tar huvudsakligt mål på människohandel som sker för sexuella ändamål. Regeringen lyfte att andra internationella instrument behandlar människohandel i flera olika former utöver sexuella ändamål men att kommittén endast utifrån sitt uppdrag utrett frågan om ett särskilt brott för handel med människor för sexuella ändamål. Därav inkluderade beredningsunderlaget inte andra former som arbetskraftsexploatering (ibid). Det framkom också i propositionen att det inte heller fanns utrymme för någon analys av vilka lagstiftningsåtgärder som i övrigt skulle varit nödvändiga för att uppfylla de åtaganden som Sverige gjort sig skyldiga att uppfylla med de internationella avtalen. Dock uppgav regeringen att de i efterhand med insamlad information

hade kunnat hävda att frågan om särskilt straffansvar för människohandel skulle ha skjutits fram (ibid.).

Regeringens skäl till de två nya straffbestämmelserna, människohandel för sexuella ändamål och handel med barn för sexuella ändamål, var bland annat att Sverige då nyligen fått uppmaningar av FN:s kommitté för sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter att vidta särskilda åtgärder för att kriminalisera människohandel. Regeringen menade också att ett särskilt straffansvar bland annat skulle bidra till att bättre synliggöra fenomenet människohandel. Regeringen talade om att denna form av straffbestämmelser skulle täcka samtliga led av människohandel och därför behövdes införas. De hänvisade också till att ett särskilt brott kan underlätta det internationella samarbetet mot människohandel. Kommittén var enig om att ett särskilt brott mot handel av människor för sexuella ändamål skulle införas och tog sin utgångspunkt från Palermoprotokollet. De ansåg att området sexuell exploatering, särskilt prostitution, var det område som var i mest behov av en effektiv lagstiftning. Därmed framkom det att det inte var försvarbart enligt regeringen att avvakta med förslaget på en adekvat lagstiftning för sexuell exploatering i väntan på införskaffandet av beredningsunderlag för andra former av människohandel (Prop. 2001/02:124, s. 19).

Ett utvidgat straffansvar för människohandel

Två år senare, 2004 utvidgades paragrafen och inkluderade då också andra former av människohandel som bland annat tvångsarbete och handel med organ (SFS 2004:406). Lagen ändrades också genom att kravet på att något gränsöverskridande behövde ha skett togs bort. I linje med dessa ändringar föreslogs också att brottet fortsättningsvis ska benämnas *människohandel*. Propositionen föreslog de lagändringar som bedömdes nödvändiga för att tillträda Palermoprotokollet och genomföra EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel. Regeringens förslag till riksdagen var att godkänna Palermoprotokollet samt anta regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken. Här beskrivs människohandel som en komplex företeelse som innefattar ett hänsynslöst och cyniskt utnyttjande av andra människor och innefattar olika moment. Propositionen uppger också att det ofta är kvinnor och barn som utsätts (Prop. 2003/04:111).

Regeringen uppger i propositionen att människohandel ofta är gränsöverskridande vilket gör att inget enskilt land kan upprätta endast nationella åtgärder och på så vis lösa problemen med

människohandel. Därför ansågs att ett internationellt samarbete vara nödvändigt (Prop. 2003/04:111). Regeringen ansåg att Palermoprotokollet skulle kunna få en stor betydelse i det fortsatta arbetet mot människohandel. De ansåg att genom ett globalt rättsligt bindande dokument, en gemensam definition av människohandel skulle leda till bättre verktyg för polis och åklagare i det internationella arbetet och bättre synliggöra fenomenet människohandel. Regeringen gjorde bedömningen att svensk rätt i avseende det efterföljande utnyttjandet inte kriminaliserade alla de gärningar som enligt Palermoprotokollet och EU:s rambeslut skulle vara straffbara. Lagändringar behövde därmed ske i form av kriminaliseringens omfattning för att ge tillträde till Palermoprotokollet och ett genomförande av EU:s rambeslut. EU:s rambeslut innebar också lagändringar i fråga om tillämpliga straffskalor. Regeringen gjorde bedömningen att Sverige uppfyllde kraven från Palermoprotokollet- och EU-rambeslut i frågan om skydd och stöd till den utsatte samt förebyggande åtgärden (Prop. 2003/04:111).

Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel

År 2010 ändrades lagen igen och en ny paragraf om människohandel antogs (SFS 2010:371). Propositionen för lagändringen föreslog en tydligare och mer ändamålsenlig brottsbeskrivning, detta för att tillämpningen av straffbestämmelsen kunde effektiviseras och det straffrättsliga skyddet mot människohandel förstärkas. Straffansvar för människohandel föreslogs gälla för den som genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte. Samt att det så kallade kontrollrequisitet togs bort, vilket innebar att gärningsmannen inte längre behövde ha kontroll över den utsatte genom en handelsåtgärd (Prop. 2009/10:152, s. 1).

Regeringen gav också förslag att det inte skulle ställas några krav på dubbel straffbarhet, vilket innebar att svensk domstol skulle kunna döma brott i form av människohandel även om den skett utomlands. Denna lagändring hittas i brottsbalken, 2 kap. 3§. Regeringen ansåg att en viktig del av det internationella arbetet mot människohandel var att kunna ingripa mot människohandel om brottet skett i Sverige eller utomlands. Sveriges internationella åtaganden mot människohandel och människohandelsbrottets karaktär ansågs tala för att kravet på dubbel straffbarhet skulle tas bort och genom detta skulle det straffrättsliga skyddet stärkas (Prop. 2009/10:152). Regeringen

övervägde också att göra lagändringar om uppehållstillstånd för personer som varit utsatta för människohandel. Regeringen ansåg att utredningen visat att det saknades skäl för att införa en bestämmelse om uppehållstillstånd med särskilt fokus på människohandelsoffer. Dock föreslog utredningen att det i bestämmelserna om uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter, 5 kap. 6§ i utlänningslagen ska anges att det vid bedömningen särskilt ska beaktas om utlännen utsatts för människohandel (Prop. 2009/10:152, s. 28).

Propositionen uppgav också förslag om att anta Människohandelskonventionen, med motivering att arbetet mot människohandel behöver internationella samarbeten som Palermoprotokollet och EU:s rambeslut och behöver fortsätta främja internationella samarbeten som dessa. Regeringen gjorde bedömningen att ingen lagändring behövde ske i frågan om förebyggande arbete, skydd och stöd till de brottsutsatta. Samt att det inte behövde göras några lagändringar för att tillgodose de krav som ställs i konventionen gällande de straffrättsliga bestämmelserna. Sverige uppfyllde också Människohandelskonventionen gällande utredning, åtal och processrätt men behövde göra lagändringar i syfte att skydda uppgifter om den utsattes privatliv under domstolsförhandling. Regeringen gjorde bedömningen att det inte krävdes någon lagändring gällande domsrätt men att förklaring bör ges att Sverige förbehåller rätten att inte utöva domsrätt enbart på grunden att brott enligt Människohandelskonventionen förövats mot en svensk medborgare (Prop. 2009/10:152).

Det straffrättsliga skyddet mot människohandel och människoexploatering

“Den som genom olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situationer exploaterar en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri, döms för människoexploatering till fängelse i högst fyra år.” (4 kap. 1b§ brottsbalken)

År 2018 infördes ett nytt gradindelad brott i brottsbalken, människoexploatering (SFS 2018:601). Detta gjordes för att stärka det straffrättsliga skyddet mot exploatering för människor i arbete och tiggeri. Människoexploatering gjordes till en utökad del under brottet människohandel och rör som kan ses ovan tvångsarbete, i arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri. Det krävs inte heller någon handelsåtgärd som rekrytering, transporter, överföring, inhysning eller mottagande har genomförts som under människohandel (Prop. 2017/18:123). Utredningen till propositionen visade statistik (mellan åren 2011-2015) att väldigt få polisanmälningar avseende

människohandel leder till åtal och ännu färre ärenden leder till fällande dom. I relation till omfattningen i Sverige är antalet fällande domar alltför få (ibid.).

Propositionen uppger att det framkommit att exploatering av människor i olika slags verksamheter har ökat under de senaste åren. Propositionen diskuterar också andra former av exploatering som krigstjänst och organhandel utöver tvångsarbete och tigger. Regering gjorde bedömningen att inte inkludera krigstjänst och organhandel i lagen till följd av att dessa brott i praktiken bör vara väldigt sällsynta i Sverige. Liksom människohandel kan exploatering handla om hot och våld, begränsande av frihet/rörlighet, skuldsättning och så vidare. Gemensamt för dessa är att förövaren drivs av ett vinstsyfte och till hög grad går detta över enbart ekonomisk vinning. Här talas det om exploatering som en akt i ledet av människohandel men också något som kan ske utan människohandelsåtgärd. Exploatering ses som jämförbart med människohandel då exploatering ofta liksom människohandel rör kränkningar av personers frihet, frid och mänskliga värdighet. Propositionen uppger att den stora skillnaden är att människohandel enligt definitionen först rör sig om en handelsåtgärd genom otillbörligt medel. Denna handelsåtgärd kan sedan möjliggöra för att en person sedan blir exploaterad. Det som sker efter handelsåtgärden blir själva exploateringen alltså själva ändamålet med människohandel. Innan den nya lagändringen 2018 kunde exploatering som en del av människohandel kriminaliseras genom människohandelslagen, 4 kap. 1a § i brottsbalken (Prop. 2017/18:123).

Inför den nyaste lagförändringen uppmärksammades ILO och ILO-konventionen om tvångsarbete. ILO-konventionens definition av tvångsarbete och obligatoriskt arbete tillämpas internationellt och finns med i EU-direktivet (2011/36/EU) som 4 kap. 1a§ i brottsbalken bygger på. Begreppet tvångsarbete ska i svensk rätt stämma överens med de internationella instrumenten. Detta gör dock att termen tvångsarbete kan innehålla många olika former och synsätt (2017/18:123). Möjliga människohandelsbrott har i vissa fall stöttats upp av andra brott som exempelvis om någon genom hot tvingas att stjäla kan förövaren bli skyldig/dömd för rån eller utpressning eller arbete utan utlovad betalning kan istället dömas som bedrägeribrott (Prop. 2017/18:123, s. 36). Det diskuterades också i propositionen kring att lagen behövde inkludera arbetsförhållanden eller arbetsvillkor på något vis. Här bedömdes att formulering i form av *uppenbart orimliga villkor* vara lämpligt för att kunna beskriva dessa former av arbetssituationer samt inkludera andra villkor som exempelvis lön (Prop. 2017/18:123).

Den nuvarande lagen skapades för att det tidigare straffrättsliga skyddet mot exploatering inte ansågs tillräckligt. Regeringen ansåg att de befintliga straffbestämmelserna endast mötte vissa led i exploatering. Enligt lagen behövde exempelvis olaga tvång ske med något våld eller hot, om detta inte skett var det enligt lagen inte olaga tvång. Det hade dock visats sig att det i praktiken kunde förekomma genom exempelvis oavlönat arbete eller till synnerligen låg lön. Exploatering som leder till ekonomisk vinning och skada kunde som nämnt falla under brottet bedrägeri och på så vis ge ett visst rättsligt skydd. Det krävdes dock alltid att vilseledande skett. Brottet ocker, att utnyttja någons trångmål eller oförstånd har också framkommit i ärenden som exempelvis exploatering i tiggeri. Även om bedrägeri och ocker ger sin del i straffen visar utredningen för propositionen att det inte till fullo stämmer överens med allvaret i exploateringsutnyttjanden. Här uppges det att det framgick en lucka mellan straffbestämmelserna för människohandel som kan inkludera faktisk exploatering och de personer som utnyttjas men inte har något samband med människohandel. Propositionen uppger tydligt att denna form av fristående exploatering förekommer i praktiken (Prop. 2017/18:123).

Regeringen gjorde bedömningen att för att uppnå ett tillräckligt straffrättsligt skydd för exploatering behövdes det tillkomma en ny del i lagen. Det skulle inte räcka med att endast göra ändringar i de befintliga bestämmelserna för att uppnå ändamålsenligt skydd, inte heller framstod det som tillräckligt att möta problemet utanför straffrättens område som exempelvis arbetsrätten eller utlänningslagstiftningen. Utifrån detta ansåg regeringen att ny straffbestämmelse i brottsbalken var nödvändig för att fånga upp den människoexploatering som uppmärksammats. De ansåg att den nya kriminaliseringen bör begränsas till de verksamhetsområden där det uttalat förekommit problem med exploatering (Prop. 2017/18:123). När det kommer till själva kriminaliseringen gav regeringen förslaget på tvångsarbete och tiggeri, det som sedan blev den nya lagen i dagens 4 kap. 1b§ i brottsbalken (SFS 2018:601), se utformning ovan.

I beslutet om vad den nya regleringen skulle innebära, vilka former av exploatering som skulle gälla resonerade regeringen att den inte skulle innehålla flera exploateringsformer än nödvändigt. Här gjorde regeringen bedömningen att det fanns behov för exploatering i form av tvångsarbete eller arbetskraftsexploatering, samt exploatering i tiggeri. Detta utifrån att det visat sig att dessa former hade ökat de senaste åren och till viss del visat sig ha kopplingar till organiserad brottslighet. Lagen skulle utformas så att straffbestämmelsen skulle gälla för exploatering i

samband med människohandel och även om människohandelskriterierna inte var uppfyllda vid exploatering utan koppling till människohandel. Det var också viktigt att den nya straffbestäm- melsen inte utformades på ett vis som riskerade att urholka användningen av människohandels- bestämmelserna. Kriminaliseringen behövde också vara tydligt avgränsad då med särskilt syfte till att det kan komma att röra verksamheter som i sig är lagliga, därför behöver gränserna mellan vad som är lagligt och brottsligt vara väldigt tydliga. Regeringen såg systematiska fördelar med att ha människoexploatering under brottet Frihet och Frid 4 kap. brottsbalken där bestäm- melserna om människohandel ligger. Detta då många av fallen under exploatering också kommer ha människohandelsliknande inslag även när det inte rör människohandel (Prop. 2017/18:123).

Funderingar kom självklart också upp kring förslaget. Polismyndigheten som till huvudsak ställde sig positiv till förslaget uppgav att de trodde att förslaget skulle kunna öka möjligheten att arbeta polisiärt mot andra former av utnyttjande än sexuellt. Dock oroade sig Polismyndigheten för att det skulle kunna innebära problem i tillämpningen av vilket brott som utredningen ska inrikta sig på och att detta i sin tur kunde leda till att färre ärenden lagförs för huvudbrottet människohandel. Svea hovrätt var tveksamma till om arbetskraftsexploatering, som i sig inte är ett definierat begrepp täcks av den föreslagna lagen. Malmö tingsrätt lyfter att förslaget var vagt utformat kring vilka förutsättningar som krävs exempelvis i frågan om vad som utgör ett godtagbart villkor i ett anställningsförhållande (Prop. 2017/18:123). Förslaget fick också kritik om konkurrens- och gränsdragningsproblem. Regeringen svarade med det vid komplexa ärenden som exploatering är det svårt att undvika vissa överlappningar till befintliga straffbestämmelser. Till skillnad mot tidigare gör denna straffbestämmelse att den utsatte inte behöver vara i en situation där denne inte har haft något annat val än att underkasta sig. Det tidigare bestäm- melserna ifrågasattes om villkoren för utnyttjande av någons utsatta belägenhet har varit för högt och därmed en risk för att uppenbara fall av utnyttjande har fallit utanför straffberättigat område. Därför gavs förslaget att istället formulera det som *utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situationer*, detta med förhoppningen att det ska avse samma situationer som någons utsatta belägenhet men också att det inte krävs att den utsatte verkligen inte haft någon annan möjlighet (Prop. 2017/18:123).

6.3 Analys av utvecklingen av människohandelslagen

Argumentet att det inte var försvarbart att vänta på att en utredning för andra former av människohandel skulle hinna genomföras innan införlivandet av den första

människohandelslagen är försvarbart, mot att vänta ytterligare innan införandet av människohandelsbrottet i svensk lag kunde ske. Dock öppnar detta för funderingar på varför andra former av människohandel inte inkluderades från början eller redan när diskussionen om människohandelslagen startade. Palermoprotokollet användes för uppbyggnaden av lagen och även om den uppger ett särskilt fokus på kvinnor och barn så inkluderar den tvångsarbete och andra former av människohandel. Det gör det intressant att det redan vid skapandet av människohandelslagen togs ett aktivt beslut att inte inkludera arbetskraftsexploatering (och andra former av exploatering). Detta trots att Sverige bundit sig till EKMR, Palermoprotokollet och Människohandelskonventionen som uppgav att åtgärder behövdes tas mot tvångsarbete och andra former av människohandel. Även om lagförslaget inför den andra lagändringen handlade om att vidga människohandelslagen för andra former än sexuell exploatering, låg mycket fokus i propositionen fortfarande på sexuellt utnyttjande av kvinnor och barn. I relation till att mycket forskning och även fokus i Palermoprotokollet är riktat mot sexuell exploatering är det inte helt förvånande att även den svenska utvecklingen tagit den riktningen. Utvecklingen kring arbetskraftsexploatering och hur detta ska bemötas tar sin tid i Sverige och internationellt. I proposition 2017/18 inför lagändringen får andra former av människohandel än sexuell exploatering för första gången verklig uppmärksamhet i den svenska kontexten. Dock som kan återspeglas i de internationella instrumenten är stora delar fortfarande riktade mot sexuell exploatering och kvinnor och barn. Samtidigt som att det skett fortsatt utveckling från att den första människohandelslagen kom till, vilket visar på att utvecklingen är pågående och anpassningsmöjligheter finns för att lagen ska följa samhällets behov att skydda individer från att bli utnyttjade i arbete.

Liksom Puente Aba lyfte kring skillnaderna mellan människohandel, arbetskraftsexploatering och tvångsarbete och dess koppling till slaveri (2017). Dessa begrepp blir lätt röriga i diskussionen och skillnaderna utifrån det juridiska perspektivet. De kan enkelt kopplas ihop och en person kan blivit utsatt för alla dessa former av utnyttjanden men också att dessa brott kan ske separat från de andra. Denna nya paragrafen lyser särskilt fokus på exploatering och propositionen lyfter att den nya lagdelen inte får riskera att urholka människohandelslagen. Synen och innebörden av begreppen människohandel, arbetskraftsexploatering och tvångsarbete blir också viktigt i det fortsatta arbetet mot arbetskraftsexploatering, när de ska ses som separat och när de bör mötas kombinerat. Utformningen av människoexploatering som en del av

människohandelsbrottet istället för ett eget brott gör att brotten ändå är kopplat till brottet människohandel. Detta i sin tur kan ha betydelse för vidare arbete mot människohandel och att brottet människohandel inte bara försvinner in under andra brottsrubriceringar. Huruvida det nya tillägget med människoexploatering kommer att uppfylla sitt syfte är för tidigt att se och de oroligheter som uppkommit kring vaghet i utformningen. Sedan framkommer också funderingen över om människoexploatering kommer visa sig som en positiv åtgärd med förhoppningarna att kunna möta arbetskraftsexploatering på en annan nivå än den kunde göra endast i samband med människohandel. Alternativet är att det skulle kunna minska allvaret av arbetskraftsexploatering när det kan skiljas från människohandel.

6.4 Anmälda brott mot människohandel för tvångsarbete och människoexploatering för tvångsarbete

2005, året efter lagändringen som inkluderade andra människohandelsbrott än sexuell exploatering gjordes inga anmälningar under brottet, 2011 gjordes 11 anmälningar (Brå u.å [2005 och 2006]). Vid denna tidpunkt klassade statistiken som människohandel för annat än sexuellt ändamål och är därför inte helt tydlig hur många ärenden som rörde arbetskraftsexploatering. Efter vidare utveckling i lagen uppgav Brottsförebyggande Rådets statistik för 2015 att 20 anmälningar gjorts under benämningen människohandel för tvångsarbete. Ingen av dessa gick till åtal (Brå u.å. [2015]). Året efter att den nya paragrafen människoexploatering kom ut (2019) gjordes 46 anmälningar under brottet människohandel för tvångsarbete, inget ärende gick till åtal. Samtidigt gjordes 24 anmälningar under det nya brottet människoexploatering för tvångsarbete och 2 ärenden gick till åtal och 4 avskrevs direkt (Brå u.å. [2019]). Ett av ärendena fick en fällande dom, vidare beskrivning om detta kommer längre fram. Samma år anmälde migrationsverket 841 fall av misstänkt människohandel, vilket är drygt 100 stycken fler än föregående år. Utav dem troddes 179 vara otillbörligt utnyttjande i arbetsmarknaden (Migrationsverket 2020). År 2020 ökade anmälningarna marginellt under människoexploatering för tvångsarbete till 87 anmälningar, en av dessa gick till åtal. Anmälda brott under människohandel för tvångsarbete var 29 stycken och inga åtal (Brå u.å. [2020]).

Analys av statistiken

Statistiskt sett kan år 2020 siffror ses som en stor ökning när det kommer till anmälningar vilket bör ses som något positivt för arbetet mot arbetskraftsexploatering. Migrationsverket uppgav att det trodde att det ökade antalet misstänkta fall kommer från att Migrationsverket genom

utbildningsinsatser ökat kompetensen (Migrationsverket 2020). Det kan säga rätt mycket om vikten av relevant utbildning för att identifiera utsatta. Den nya lagen gav genomslag i ett stort antal större anmälning för arbetskraftsexploatering på 2 år. Detta kan tolkas som att lagändringen uppfyller en del av sitt syfte. Dock har antalet åtal inte ökat i takt med de ökade anmälningarna, utan ligger kvar på samma låga antal. Det är inte lämpligt att dra slutsatser kring detta efter endast två år med människoexploateringslagen men det väcker tankar kring vad som gör att åtalen är så få och i resultat att få gärningsmän blir fällda. De ökade anmälningarna tyder ändå på att fler kommer till tals och vågade anmäla. Om det sedan är till följd av bättre identifiering och kunskap hos myndigheter och organisationer eller något annat är ett annat undersökningsområde.

6.5 Rättsfallet Zaman och Ahmed

Följande kommer en redovisning av dombeslutet i rättsfallet Zaman och Ahmed, det första brottet i sitt slag, exploatering av en person i arbete under uppenbart orimliga villkor utan kopplingar till människohandel. Först kommer en sammanfattning av ärendet och brottsituation för att sedan undersöka hur tingsrätten valde att bedöma fallet.

Sammanfattning av rättsfall

Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19, dömde Khandaker till fängelse för brottet människoexploatering. Målsäganden är Zaman och Ahmed från Bangladesh, de kom till Sverige i september år 2018. Zaman hade kommit till Sverige för att studera på Linköpings universitet och Ahmed som är gift med Zaman följde med. De saknade vid ankomst bostad och kännedom om svenska förhållanden. Bägge målsäganden var välutbildade och hade studerat vid universitet i Bangladesh. De erbjöds arbete på en restaurang där de skulle få en lön på 100 kronor i timmen, måltider och boende. Istället fick de arbeta långa timmar för en knapp lön, 19 kronor i timmen respektive 28 kronor i timmen. Målsägande har uppgett att Khandaker ska ha hotat målsäganden med utvisning, våld och med vapen i form av en stekpanna och en pistol. Khandaker nekar till brott och uppger att målsäganden aldrig har arbetat på restaurangen.

Åklagaren yrkade på att döma Khandaker för människoexploatering och olaga hot. Tingsrätten fann att åklagaren presenterat sådan bevisning att det var utan tvivel att Khandaker genom vilseledande gällande lön och utnyttjande av målsägandenas svåra situation exploaterat dem i arbete under orimliga villkor. Bevisning genom personalliggaren på restaurangen, fotografier och uppgifter från övrig personal bevisar att målsäganden har arbetat på restaurangen. Ekonomisk

utredning visar också att det aldrig utbetalades någon lön till målsäganden (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Vilseledande och utnyttjande av svår situation

Målsäganden ansågs, var och en, berättat levande och detaljerade uppgifter om vad de menar har hänt. De har beskrivit händelseförloppet på ett mycket likartat sätt och spontana reflektioner och känslor som gjort att berättelserna framstått som självupplevda. Det framkom inga felaktigheter eller motsägelser i deras berättelser och de har varit tydliga med vad de haft kännedom om och vad de inte haft kännedom om. Målsägandenas berättelser har också fått stort stöd från vittnens berättelser och i viss mån skriftlig bevisning. Tingsrätten gjorde observationen att både de målsägande och vittnen i flera fall försökte tona ned sina upplevelser. Fler av vittnen uppger berättelsers om händelser som skulle kunna göra dem till målsäganden i målet. Utifrån samstämmigheten uppger tingsrätten att det inte finns några skäl till att ifrågasätta inkomna uppgifter. Tingsrätten gjorde sammanfattningsvis bedömningen att målsäganden och vittnens berättelser hade ett högt bevisvärde (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Åklagaren uppgav att exploatering har skett genom vilseledande och utnyttjande av målsägandenas svåra situation. Enligt den ekonomiska utredning som genomfördes visades att Khandaker privat var skuldsatt vilket lett till att hans hus blivit utmätt. Han drev restaurangen genom ett bolag och under augusti 2018 försattes bolaget i konkurs genom en konkursansökan. Enligt förarbetet till lagen om människoexploatering inte kräver exploatering samma höga krav när det kommer till den utsattes alternativ att underkasta sig exploatering, som tidigare nämnt. Tingsrätten tolkar detta som brottet människoexploatering kan omfatta ett större antal gärningar inom olika svårighetsgrad (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Exploatering i arbete under uppenbart orimliga villkor

Tingsrätten prövade målet om målsägandena exploaterats i arbete under uppenbart orimliga villkor. Här uppger tingsrätten att det inte finns någon internationell definition för arbete under uppenbart orimliga villkor, något som i andra sammanhang ofta benämns som arbetskraftsexploatering. Skillnaden mellan tvångsarbete och arbetskraftsexploatering är just att arbetskraftsexploatering kan ske utan att den utsatte tvingats till arbete. Arbetskraftsexploatering i ärendet har rört sig om situationer där den utsatte säljer sin arbetskrafts under villkor som är så pass dåliga att det anses kränka den mänskliga värdigheten (se 1.2 Begreppsbeskrivning-

arbetskraftsexploatering). Tingsrätten lyfter att svårigheter med lagen är tolkningen av räckvidden av rekvisitet "arbete under uppenbart orimliga villkor". Gränserna för vad som är dåliga arbetsförhållanden och vad som är så pass dåliga arbetsförhållanden att det utgör brott eller bör falla under en annan lagstiftning är därmed svårtolkad. Hänsyn behöver tas till arbetaren och dennes förhållande till dess arbetskrafts och arbetsmarknadens respekt för de mänskliga rättigheterna och mänsklig värdighet. Samtidigt behöver det också tas hänsyn till marknads-ekonomins funktionssätt och dess beroende av produktionsformer. Förarbetena definierar detta som arbetsförhållanden som är så dåliga att de i en helhetsbedömning inte kan ses som acceptabelt på arbetsmarknaden. I förarbetena ges exempel på uppenbart orimliga villkor som att få synnerligen låg lön, oavlönad eller orimligt långa arbetsdagar. Förarbetena lyfter också att oacceptabla säkerhetsrisker, arbetsgivaren tar ut orimligt hög ersättning för resa till Sverige, mat eller boende som dras av den inarbetade lönen. Bedömning kring hur dåliga villkoren behöver vara uppges vara svåra att besluta om och överlämnades till rättstillämpningen (Prop. 2017/18:123, s 42; Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19). Tingsrätten gör tolkningen att utifrån förarbetena ska bedömningen av vad som är uppenbart orimliga arbetsvillkor göras efter en jämförelse av arbetssituationen i sin helhet utifrån regler och förhållanden på den svenska arbetsmarknaden. Tingsrätten gör tolkningen utifrån förarbetet att det inte ska ske en jämförelse mellan den utsatte och faktisk arbetssituation och de övrigt anställda utan att arbetsvillkoren för de övriga anställda kan utgöra ett bevisfaktum för vad som är rimligt och uppenbart orimligt (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Tingsrättens bedömning

Tingsrätten gjorde bedömningen att utifrån den ekonomiska utredningen som gjorts framkommit att Khandaker måste ha insett att han inte kunde betala ut löner och därmed också inte haft för avsikt att betala ut lön till målsäganden. Vid avtalet med målsägande hade Khandaker inte förmågan att betala ut vad han lovat till målsägande. Tingsrätten ansåg också det fanns bevisning som styrkt att Khandaker insett att han kunde komma undan med att anställa personal trots han visste att han saknade förmåga att betala ut personalens löner. Detta tolkade tingsrätten som att han saknat avsikt att betala ut lönerna. Målsägandes berättelser om hot från Khandaker har fått stöd av vittnen som arbetat på restaurangen. Vittnen uppgav också att Khandaker gjort skillnad på personal som etablerat sig i Sverige och den personal som var nyanlända. Exempelvis förbjöd Khandaker övrig personal att tala med nyanställda och nyanlända och han var särskilt aggressiv

mot nyanlända. Utifrån inkomna uppgifter gjorde tingsrätten bedömningen att berättelserna om Khandakers agerande mot målsäganden vinner stöd genom vittnesbevisning och anses styrkt. Tingsrätten finner att det finns bevisning om verbala hot om våld mot målsägandena, som exempelvis att Khandaker hotat med utvisning och att han ska använda våld. Detta tillsammans med pistolhotet sågs som grund för fortsatt bedömning (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Tingsrätten gjorde bedömningen att målsägandena tackat ja till att arbeta på restaurangen utifrån deras situation och avsaknad av andra alternativ samt att de skulle få lön för arbetet. Tingsrätten uppger också att de ansåg att det framkommit att målsägandena fortsatte arbeta på restaurangen i tron eller förhoppningen att de någon gång skulle få lön och av rädsla för vad som kunde hända om de slutade. Därmed ansågs kravet på orsakssamband uppfyllt. Tingsrätten uppger att de anser att det avtal (100kr/timmen, mat och bostad) som målsägandena accepterat i sig inte är uppenbart orimliga även om de ligger under kollektivavtalens minimilön. Dock utifrån de faktiska arbetsförhållandena gör tingsrätten bedömningen att den genomsnittliga timlönen på 28 kronor i timmen respektive 19 kronor i timmen är uppenbart orimliga. Till detta ska också tilläggas målsägandes omfattande arbetstid. Utifrån de regler som finns gällande arbetstidslagen är ordinarie arbetstider 40 timmar i veckan med undantagsregler för övertidsarbete. Arbetstidslagen uppger också att arbetstagaren ska ha minst 36 timmars sammanhängande ledighet under varje sjudagarsperiod. Bägge målsägandena har överstigit 40 timmars gräns och då särskilt Ahmed som arbetat mest. Det har också varit perioder där målsägandena inte fått 36 timmars sammanhängande vila. Tingsrätten fann att utifrån detta och den låga lön har de faktiska arbetsvillkoren inte uppfyllt vad som kan accepteras på den svenska arbetsmarknaden och måste ses uppenbart orimliga (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Tingsrätten undersökte också om målsägandes situation kunde klassas som svår. Målsäganden hade en del tillgångar (ungefär 2000 euro och 1000 amerikanska dollar i kontanter, samt smycken av ett värde av ca 50000 kronor) med sig när de kom till Sverige som de hade räknat skulle räcka för sex månader i Sverige. Detta såg tingsrätten som ett tecken på hur lite förkunskaper målsägande hade om Sverige. Målsägande talade viss engelska och genom det hade vissa möjligheter att ta sig fram i det svenska samhället men inte att de haft insikt i hur och vart de kunde vända sig för hjälp. För att få uppehållstillstånd beviljat i Sverige behöver

personen uppvisa att denne klarar av att försörja sig, om det skulle framkomma efter att uppehållstillståndet beviljats att personen inte kan uppfylla kraven kan uppehållstillståndet dras in (se 4 kap. 5§ Utlänningsförordningen, 7 kap. 7a § Utlänningslagen). Med hänvisning till att brottet människoexploatering har lägre krav än människohandel och kan innebära att den utsatte kan ha andra alternativ än att utsättas för exploatering gjorde tingsrätten bedömningen att målsägandes situation var svår (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19, s. 94).

Tingsrättens beslut

Med detta sagt fann tingsrätten att Khandaker genom vilseledande och genom utnyttjande av målsägandenas svåra situation använt dem i arbete under uppenbart orimliga villkor. Utredning har visat att det stod klart att det varit fråga om otillbörlig användning av målsägandena som kränkt deras frihet och frid. Tingsrätten ansåg det således vara styrkt att Khandaker exploaterat målsäganden (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19, s. 107). Då detta är det första ärendet i människoexploatering saknas det praxis i fråga om straffvärdet för denna typ av brott. Straffskalan är högst 4 år i fängelse för människoexploatering och Tingsrätten har utgått från de generella uttalandena om straffskalor och straffvärde i förarbetena (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Tingsrätten resonerar att för fall där det förekommit hot, tvång och våld varit mer påtaglig kan straffvärden på sex månaders fängelse eller mer förekomma. I ärenden där straffvärdet bör skärpas för varje människohandelsliknande inslag ska identifieras. Tingsrätten uppger att människohandelsliknande agerande i detta innebär systematiskt, omfattning, vinning och faktiskt kuvande av de utsatta utan att det är en säker fråga om grovt brott. För grövre ärenden av människoexploatering kan därför praxis för människohandel vara viss vägledning, tingsrätten menar dock att olikheter mellan brottstyperna påkallar viss försiktighet vid jämförelse. I ärendet med Zaman och Ahmed gjorde tingsrätten en bedömning gällande vilseledande och utnyttjande av en svår situation, samt ett antal hot. Till följd av avsaknad av praxis var bedömningen svår i relation till andra brott men tingsrätten tog viss ledning av den praxis som fanns i liknande fall under andra brottsbeteckningar även om det även där finns väldigt få fall. Tingsrätten gör bedömningen att straffvärdet motsvarar fängelse i åtta månader (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19, s. 110). Tingsrätten dömde också till skadestånd, 40 000 kronor vardera till respektive

målsägande samt ersättning för utebliven lön. Skadeståndsyrrkan för målsägande avslås gällande ersättning för sveda och värk (Norrköpings tingsrätt mål nr. B 198-19).

Överklagan till Göta Hovrätt

Ärende överklagades till Göta hovrätt (mål nr. B4056-19) som frikände Khandaker. Hovrätten är överens med tingsrätten att Khandaker inte varit uppriktigt mot målsägande gällande lön. Dock gjorde hovrätten bedömningen att målsägandena inte befanns sig i en svår situation då de hade beviljat uppehållstillstånd och vissa ekonomiska tillgångar vid ankomst till Sverige. Hovrätten uppgav att en av dem men inte bägge målsägandena fått arbeta under uppenbart orimliga villkor men att sambandet mellan det och den avtalade lönen inte kunde ses som att Khandaker genom vilseledande exploaterat målsägandena.

Åklagaren överklagade Göta hovrätts beslut till Högsta domstolen i mars 2021 och ber Högsta domstolen uttala sig om hur tolkning och tillämpning av rekvisiten *vilseledande, utnyttjande av någons svåra situation* samt *exploaterar i arbete under uppenbart orimliga villkor* ska ske i straffbestämmelsen om människoexploatering 4 kap. 1b § brottsbalken (Åklagarmyndigheten AMR-2073-21).

Analys av domstolarnas bedömning

Tingsrätten gör bedömningen att arbetskraftsexploatering kan ske utan ett särskilt tvång som i tvångsarbete men att arbetsförhållandena är så pass dåliga att de kränker den mänskliga värdigheten. Här lyfte tingsrätten svårigheterna med att tolka *uppenbart orimliga villkor*. Utifrån de uppgift som fanns gjorde tingsrätten bedömningen att dessa var uppfyllda. Hovrätten å andra sidan gjorde bedömningen att endast en av målsägande hade fått arbetat under uppenbart orimliga villkor. Tingsrätten baserade också sitt beslut om målsägandes *svåra situation* på begränsad kunskap om Sverige, begränsade tillgångar, begränsade språkkunskaper och kunskap om svenska system och press att ordna försörjning. Hovrätten ansåg dock att målsägande inte befanns sig i en svår situation då målsägande beviljats uppehållstillstånd och hade vissa ekonomiska tillgångar. Detta hänvisas tillbaka till att tingsrätten uppgav att uppenbart orimliga villkor och svår situation är otydliga i lagen samt att åklagaren vid överklagan till högsta domstolen bett om att uttala sig om hur detta ska tillämpas. Denna oklarhet i tolkning och tillämpning behöver redas ut för att hur denna lag ska användas och vilken roll den ska i kampen mot arbetskraftsexploatering i Sverige.

Något annat som inte tas upp är målsägandes övriga kunskaper, även om de ansågs inte ha så mycket kunskap om det svenska samhället så hade de någon form av kunskap om sina rättigheter och de sökte kontakt för att försöka få hjälp. De hade tillräcklig kunskap för att förstå att något inte stod rätt till och de började samla bevis och kunde tydligt berätta om sina upplevelser. Tingsrätten ansåg också att inhämtad information och vittnen var starka och trovärdiga och trots detta ansåg Hovrätten att det inte fanns tillräckligt som kunde styrka målsägandes utsatthet. Detta blir en svårighet i utredningar där den utsatte kanske inte har kunskaper om sina rättigheter för att kunna kräva dem och brist på vittnen som kan hävda sig. Många av de utländska arbetarna som luras hit från fattiga länder har bristande kunskap om sina egna rättigheter och processer i samhället. Möjligen får de också lära sig att hålla sig undan myndigheter för rädsla att bli tillbakaskickad till hemlandet (Frälsningsarmén 2019a). Detta försvårar en utredningsprocess om den utsatte inte har kunskap om viktiga detaljer eller förståelse för att den själv är utsatt. Här blir de universella rättigheterna så viktiga för att informera om rättigheter och att staterna fullföljer sina uppdrag, särskilt mot migrantarbetare att det får tillgång till det stöd de har rätt till.

6.6 Sammanfattning av rapporter rörande arbetskraftsexploatering i Sverige

Riksrevisionens rapport visade att det finns stora brister i arbetet mot arbetskraftsexploatering, detta främst på grund av att regeringen inte har gett myndigheterna mandat att tydliggöra uppdrag för att motverka arbetskraftsexploatering (2020). Bristerna framkom i alla delar av systemet, i regelverk, kontroller, information och stöd till brottsoffer. Riksrevisionen anser att detta beror på avsaknad av styrning från regeringen och brist på tydligt ansvar hos myndigheterna. Riksrevisionen uppgav att regering och myndigheter inte har en gemensam syn på hur arbetskraftsexploatering ska hanteras. Myndigheter saknar kunskap om helhetsbilden över vilka som är riskgrupper eller hur många utsatta som identifieras. Rapporten anser att det finns ett samordningsansvar hos Jämställdhetsmyndigheten för människohandel men att det saknas resurser för att kunna ge arbetskraftsexploatering det fokus den behöver. Bedömningen gjordes att regeringen behöver skaffa en helhetssyn på hur arbetskraftsexploatering ska mötas (ibid.).

Polismyndigheten uppger att utmaningar med människohandel för tvångsarbete att påvisa att personen utnyttjas, exempelvis kan en person röra sig relativt fritt men är kontrollerad via andra saker som skuld och hot (2020). Det är också svårt att utreda till vilken utsträckningen en person blivit utnyttjad och bevisen måste vara tydliga med att styrka att en person inte haft något annat

val än att foga sig. En förhoppning är att människoexploateringsparagrafen ska hjälpa till i det arbetet (ibid.).

Utländsk arbetskraft

Rapporten visar att det främst är utländsk arbetskraft som utnyttjas och sker genom exempelvis oskäligt låg lön, mycket långa arbetsdagar, farliga arbetsmiljöer eller dåliga boendeförhållanden. Riksrevisionen kommer fram till att myndigheterna inte kontrollerar utsträckningen av utländska arbetstagare tillräckligt. Idag finns det inget regelverk som skyddar arbetstagaren från att exempelvis få oskälig lön, inkvarteras i undermåligt boende eller sättas i skuld till arbetsgivaren. De kontroller som görs leder inte heller till att brottsutsatta identifieras och ges det stöd som Sverige förbundit sig till genom de internationella konventionerna (ibid.). Riksrevisionen uppger att ett steg för att motverka utländsk arbetskraft får oskäliga löner är att förbättra möjligheterna för arbetstagare att utkräva avtalad lön. I Sverige ska arbetstagare kunna ta hjälp av fackförbund för att driva arbetsrättsfrågor men fackförbunden uppger att det är svårt att nå fram till utländska arbetstagare som befinner sig tillfälligt i landet. De menar att det kan behövas särskilda statliga insatser för att skydda deras rättigheter (ibid.). Detta är också något som tas upp i GRETA rapporten (GRETA 2018).

GRETA underströk att identifiering av utsatta inte ska innehålla krav på om den utsatte deltar/samarbetar i en rättslig process (2018). I Sverige kan den som är potentiellt utsatt för människohandel beviljas tillfälligt uppehållstillstånd, så kallat betänketid för att tänka över om de vill medverka i en rättsprocess. Dock är systemet idag utformat så att för att en potentiellt utsatt ska få betänketid behöver en förundersökning först vara inledd. Detta gör att det är flera som lämnar Sverige när de inte får stanna utan att en förundersökning startats. Riksrevisionen uppger detta som en möjlig orsak till att så få arbetsgivare fälls (ibid.). Riksrevisionen uppger att det inte finns några uppgifter om hur många som fått tillfälligt uppehållstillstånd för specifikt arbetskraftsexploatering men att ansökningarna för människohandel är få (ibid.).

Bristande information

GRETA-rapporten 2018 uppgav att svenska myndigheter tagit vissa åtgärder i att tillhandahålla information om den svenska arbetsmarknaden till utländska arbetare. Arbetsmiljöverket hade skapat information om arbetsförhållanden och anställningsvillkor på flera olika språk för personer som kommer till Sverige för att arbeta tillfälligt. Riktad information skapades för

områden som har stora antal av invandranställda som till exempel restaurang- och byggbranschen, bärplockning och skogsindustrin, se företaget Safe @ Work (safeatwork.nu) (GRETA 2018). För att försöka förebygga illegala anställningar och människohandel publicerade Migrationsverket och andra myndigheter information om uppehållstillstånd och arbetstillstånd på sina hemsidor. Svenska institutet ordnade en internetsida med vägledning för att arbeta i Sverige (workinginsweden.se) (GRETA 2018). Denna sida är dock också endast tillgänglig på svenska och engelska och därmed begränsande och exkluderande i möjligheten att sprida information. Trots att GRETA-rapporten lyfte att Sverige åtagit dessa åtgärder kom Riksrevisionen i deras rapport två år senare fram till att det saknas lättillgänglig information till utländsk arbetskraft gällande deras rättigheter som arbetstagare i Sverige. Likaså saknas information om var de kan vända sig för stöd om de blir utsatta för arbetskraftsexploatering (Riksrevisionen 2020).

Vid GRETA:s första rapport om Sverige uppgav de att de saknade kampanjer och information för att öka kunskapen om människohandeln. När GRETA gav ut sin andra rapport hade Sverige inte lanserat några kampanjer eller kunskapshöjande aktiviteter för några andra ändamål än sexuell exploatering. Frälsningsarmén lanserade år 2019 den Europeiska kampanjen *Billiga tjänster kan komma med ett högt pris* med syfte att öka allmänhetens kännedom kring arbetskraftsexploatering samt varna personer som riskerar att bli utsatta (Frälsningsarmén 2019b). GRETA ansåg i rapporten att Svenska myndigheter bör förbättra deras ansträngningar för att öka allmänhetens kunskaper om alla olika former av människohandel/exploatering (2018).

Inspekterande och utredande organ

Inspektioner på arbetsplatser kan i Sverige ske från olika myndigheter. Arbetsmiljöverket ansvarar för att kontrollera och verifierar olagliga anställningar men det är inte deras huvuduppgift att spåra människohandel i form av arbetskraftsexploatering (av.se). GRETA uppgav i sin rapport att Arbetsmiljöverket utförde ett stort antal inspektioner men att de till största del genomfördes genom förannonserade besök under vardagar och under dagtid (2018). Arbetsmiljöverket har möjlighet att genomföra inspektioner i privata hem och hos egenföretagare men att det nästintill aldrig händer. Arbetsplatsinspektioner utförs också av svenska Skatteverket med syfte att utreda ej deklarerad inkomst och skattefusk. Detta gör att Skatteverket har ett klart mandat att kunna inspektera arbetsplatser som behöver föra närvaro och kassa samt att det inom detta område också kunna begära att arbetarna legitimerar sig själva. Det är Migrationsverket

som kontrollerar om en person som har blivit godkänd i Sverige i syfte att arbeta har anslutit till anställningen och om arbetsgivaren följer arbetsvillkoren enligt kontraktet. Olagliga anställningar är ett brott och det är polisens uppgift att kontrollera. Skatteverket, Arbetsmiljöverket och Polisen kan gå ihop och genomföra inspektioner tillsammans. Svårigheterna med Skatteverket och Arbetsmiljöverket är att det inte är deras huvudsakliga uppgift att identifiera människohandel och Polisen får inte göra inspektioner utan misstanke för brott. GRETA uppgav exempelvis att Arbetsmiljöverket saknar tillräcklig/anpassad utbildning för att kunna identifiera utsatta för arbetskraftsexploatering (GRETA 2018; Riksrevisionen 2020).

Skydd och stöd

Riksrevisionen uppger att de tror att det finns förutsättningar i Sverige för att erbjuda stöd och hjälp för personer som utsatts för arbetskraftsexploatering men att det behöver finnas tillgång till målanpassad rättshjälp, socialt stöd och skyddade boende för potentiellt utsatta. Det behöver också finnas fungerande rutiner för återvändande till hemlandet för de utländska arbetarna, idag finns det rutiner men de används väldigt sällan (Riksrevisionen 2020). Det stöd som finns i Sverige har ett fokus på sexuell exploatering, det är exempelvis endast Frälsningsarmén som idag kan erbjuda skyddat boende för män som utsatts för arbetskraftsexploatering i Sverige (Riksrevisionen 2020). Att många utsatta för arbetskraftsexploatering inte alltid själva ser sig som utsatt gör det svårare att identifiera. Stödinsatser ska omfatta en trygg bostad, psykologisk och materiellt bistånd, tillgång till sjukvård och rådgivning och information om rättigheter (Jämställdhetsmyndigheten 2019).

Rekommendationer

GRETA uppger att Sverige ska fortsätta med att utbilda relevanta tjänstemän, däribland inkludera arbetsinspektörer, poliser, åklagare och domare om arbetskraftsexploatering. GRETA uppger också att svenska myndigheter behöver hitta ett sett att säkra pågående utbildning till Arbetsmiljöverket och Skatteverket för att se till att de är rätt utrustade vid inspektioner inom sektorer som har hög potential för möjlig människohandel. Sverige behöver också arbeta mer med att stärka övervakningen av rekrytering och företag för tillfälliga arbeten och lagstiftning behöver ses över för att minimera brister och förebygga åtgärder. GRETA rekommenderar också att Sverige ska vidta åtgärder för att förebygga att människohandel inte sker i diplomatiska hushåll genom att exempelvis införa intervjuer med hushållsanställda och övervaka arbetsförhållandena. GRETA manar också till att öka det uppsökande arbetet för att identifiera

utsatta personer, detta särskilt för utsatta bland asylsökande, invandrare och personer placerade i förvar (ibid.). Riksrevisionen ger som förslag att detta kan ske genom att ta fram en handlingsplan för arbetskraftsexploatering, detta kan hjälpa till att synliggöra hela kedjan av insatser (Riksrevisionen 2020). Enligt ILO-protokollet ska det finnas en nationell handlingsplan mot tvångsarbete.

6.7 Analys av arbetskraftsexploatering i Sverige

Bristen eller otydligheten kring vilka myndigheter som har ansvar och för vad, visas enligt Riksrevisionen i alla led så som kontroller, information och stöd (2020). Detta tillsammans med att det upplevs saknas en gemensam helhetsbild gör arbetet mot arbetskraftsexploatering spritt. Utan en tydlig ledning som har översikt är det lätt att vissa delar faller bort eller att kommunikationen brister mellan alla olika myndigheter som ska samarbeta. Vilket påverkar det fortsatta arbetet mot arbetskraftsexploatering. Svenska myndigheter har redan aktiva sätt att utreda och kontrollera arbetsplatsen men för andra syften än arbetskraftsexploateringen. Som GRETA uppger behöver arbetsplatsinspektioner utrustas med rätt verktyg (2018). En fungerande samverkan, ökad kunskap och mandat för att kunna genomföra effektivare inspektioner kan ha en aktiv roll i identifiering och förebyggande arbete för arbetskraftsexploatering, vilket går i linje med bland annat ILO-konventionen (1930). Även GRETA:s rekommendationer om att svenska myndigheter behöver fortsätta att aktivt utbilda sig är en viktig del för det svenska arbetet. Bevis på det kan ses i Migrationsverket och hur deras ökade kunskap ledde till bättre möjlighet att kunna identifiera misstankar om exploatering. Då arbetskraftsexploatering ännu är relativt okänt finns det mycket som skulle behöva utforskas för att hitta fungerande åtgärder. Bristerna i fokus hos myndigheter och forskning påverkar utgången på arbete mot arbetskraftsexploatering. Om situationen inte är tillräckligt kartlagt är det svårt att veta hur problemet ska eller bör bemötas.

Europadomstolens dom gällande människohandel hade sin betydelse för begreppet människohandel och den fortsatta synen på problemet. Enligt rättspraxis är nu människohandel sett som en modern form av slaveri. Något annat som också är intressant att lyfta med ärendet är att Europadomstolen uppgav att staten är skyldig att vidta åtgärder för att förebygga och skydda människor från att bli utsatta (Europadomstolen mål nr. 25965/04). Det ökade vikten av att ha ett fungerande system för detta och är något som Sverige behöver arbeta mer för. Den svenska lagen möter EKMR:s artikel om slaveri och tvångsarbete men det låga antalet fällande domar kan vara tecken på att den är svår att applicera.

De lagar som Sverige har implementerat mot människohandel är grundade från Palermo-protokollet och bör i praktiken möta delar som Palermo-protokollet rör. Dock har det på vissa punkter visat sig vara svårt att komma åt som det tillfälliga uppehållstillståndet. Då den gruppen med utländskt ursprung utgör så stor del av de som är utsatta, är det inte hållbart att det brister i kontroller kring utländska arbetstagare eller att Sverige fortfarande ligger efter i arbetet med att förmedla tillgänglig information och kunskap till utländska arbetstagare. De svenska reglerna kring uppehållstillstånd verkar kunna försvåra i utredningsprocesser för att fälla gärningsmän (Riksrevisionen 2020). För att uppfylla sina åtaganden måste Sverige bygga upp fungerande system för att kunna bestraffa och döma gärningsmän (Palermo-protokollet 2000; Människohandelskonventionen 2005). Enligt de universella rättigheterna som Sverige förbundit sig till är Sverige skyldiga att möta migrantarbetare på samma vis som svenska medborgare. Sverige har också en skyldighet att skydda deras rättigheter till ett anständigt arbete och just nu brister Sverige i bemötandet och beskyddandet av utländsk arbetskraft. Det finns regelverk och rutiner för agerande för utländska medborgare men som sällan utnyttjas eller är svåra att få tillgång till. Sverige brister också i information till utländska arbetare som kommer till Sverige för arbete och information till allmänheten. Lättillgänglig information för alla parter är en del i det förebyggande arbete som bör finnas vilket är återkommande i samtliga konventioner och protokoll om människohandel. Enligt ILO-konventionen (1930) ska det finnas tillgång till fackförbund och organisationer som kan driva arbetarnas rättigheter men då det visat sig att de sällan når ut till utländska arbetstagare i utsatta situationen kan de inte fylla sitt syfte.

Sverige gör sig skyldiga gentemot de internationella avtalen att tillgodose utsattas behov av såväl direkt och långsiktigt stöd. Att både Riksrevisionen (2020) och GRETA (2018) uppger att Sverige behöver bli bättre på stöd och skydd för utsatta i arbetskraft är tydliga tecken på att Sverige inte helt uppfyller det som har åtagits i de internationella avtalen. Bristen på utredningar och svårigheter med att få möjligt utsatta att delta i rättsprocesser blir en brist i det svenska arbetet att straffa gärningsmän. Fungerande straffrätt gör också sin del i att förhindra fortsatt exploatering. Sverige behöver också enligt GRETA arbeta med information till allmänheten (2018). Mer kraft behöver läggas på att utbilda samhället för att gemensamt kunna arbeta mot människohandel och arbetskraftsexploatering. Människohandel i alla former är allas problem och det behöver lyftas för att samhället ska bli medveten om problemet. En del av Palermo-protokollet (2000) uppger att staterna behöver ge relevant information om domstol och

utredningsprocesser. Då GRETA (2018) och Riksrevisionen (2020) framfört att Sverige brister i att framföra information och identifiering av utsatt visar detta på att Sverige behöver arbeta mer för att möta Palermoprotokollet.

Enligt Palermoprotokollet (2000) och Människohandelskonventionen (2005) är Sverige skyldig att erbjuda stöd och skydd till utsatta oavsett saker som kön ålder eller särskilda behov. Detta genom att implementera åtgärder som fysisk psykisk och social återhämtning. Utifrån Riksrevisionen brister Sverige i stöd när det kommer till arbetskraftsexploatering (2020). Exempelvis att det endast finns en organisation i Sverige som kan ta emot män till skyddat boende. Det visar inte bara på bristen av platser men också vilken prioritering arbetskraftsexploatering har. Det kan också ses på dokument som polisens lägesrapport (Polismyndigheten 2020) och Regeringskansliets handlingsplan (2018), enbart genom titlarna Människohandel för sexuella ändamål och andra ändamål eller Handlingsplan mot prostitution och människohandel visar vad dokumenten lägger sitt fokus.

7 Slutsats och diskussion

Den svenska lagen om människohandel i form av arbetskraftsexploatering är under utveckling i och med den nya paragrafen om människoexploatering. Den internationella definitionen av människohandel har börjat ta form och fått erkännande i konventioner och rättspraxis. Detta har vidare påverkan på de krav som ställs på Sverige utifrån de internationella avtal som Sverige förbundit sig till. Att människohandel bedömdes i linje med det moderna slaveriet kunde det nu ses som en rättighet, en universell mänsklig rättighet att inte utsättas för människohandel. Sverige började i samband med påtryckningar från FN att se över regleringarna för människohandel. Genom utvecklingen för den svensk lagen går det att följa ett stort fokus på sexuell exploatering. Något som generellt speglar sig i såväl forskning som formuleringar i internationella konventioner och protokoll. Utvecklingen av människohandelslagen har för varje gång arbetats fram på ett vis som försöker inkludera fler former av människohandel däribland tvångsarbete. Den nyaste lagförändringen i form av tillägget människoexploatering skiljer arbetskraftsexploatering aningen från människohandel då den inte behöver innehålla en handelsåtgärd. Vilken betydelse detta kommer ha för brott mot människohandel och arbetskraftsexploatering återstår att se.

Rättsfallet med Zaman och Ahmed visar att det fortfarande finns tolknings- och tillämpningsoklarheter gällande brottet människoexploatering som förväntas klaras upp i Högsta domstolen framöver. Med tanke på att lagändringen skedde 2018 och Zaman och Ahmed var det första rättsfallet i sitt slag är det rimligt att rättstillämpningen inte är tydlig ännu. Dock skulle det kunna ifrågasättas varför inte fler ärenden har gått till åtal då statistiken av åtal är extremt låga i jämförelse med antalen anmälningar. Högsta domstolens beslut om tolkning för människoexploatering kommer bli avgörande för framtida ärenden och synen på vad som anses som exploatering. Juridiskt är människoexploateringsparagrafen ett sätt att försöka möta behovet att den ökande arbetskraftsexploateringen som sker i samhället och bör då kunna möta de krav som konventionerna har kring tvångsarbete. 1b § kanske kan möta den kritik Sverige har fått gällande låga antal anmälningar och fällande domar för människohandel, i alla fall när det kommer till arbetskraftsexploatering. Dock får tiden visa hur väl denna paragraf kommer att användas. Det låga antalet fällande domar kan ses som en brist i det svenska arbetet då Sverige är skyldiga att införa lagar för att skydda utsatta och straffa gärningsmän. Det fortsatta utvecklandet av människohandels- och människoexploatering i lagen kan också ses som en del i Sveriges agerande för att möta dessa behov.

Den svenska lagen har mycket fokus på den brottsrättsliga delen medan Palermoprotokollet och Människohandelskonventionen lyfter mycket fokus kring förebyggande åtgärder och skydd. Här brister Sverige i stödprocesser så som förebyggande arbete och skydd. Svenska åtgärder har stort fokus på sexuell exploatering och saknar exempelvis lämpliga boenden för personer som utsatts i arbetskraftsexploatering som är män. Sverige har skapat lagstiftning och processer för att möta arbetskraftsexploatering men fungerar inte helt i praktiken. Sverige har exempelvis vidtagit åtgärder som tillfälligt uppehållstillstånd och återvändandeprogram för utländska medborgare men de används knappt. Svårigheter med att få tillfälligt uppehållstillstånd eller reflektionstid har kopplats till brist när det kommer till brottsutredningar som inte kan genomföras. Sverige har förbättrat sitt fokus kring utbildning hos relevanta myndigheter men saknar en helhetssyn i arbetet mot arbetskraftsexploatering vilket också försvårar arbetet mot arbetskraftsexploatering.

Arbetskraftsexploatering i Sverige har i och med lagändringen människoexploatering fått mer uppmärksamhet. Dock möter Sverige flera svårigheter med utförande av förebyggande arbete, skyddande av utsatta och bestraffning av gärningsmän. Sverige har byggt lagar utifrån de

internationella konventionerna men har i praktiken saker att arbeta på gällande utförandet för att möta de åtaganden som finns.

Vidare forskning

För vidare forskning skulle det vara intressant att titta närmare på hur det civila samhället upplever arbetet mot arbetskraftsexploatering, då det många gånger är det civila samhället som i första hand kommer i kontakt med utsatta.

Källförteckning

Arhin, A. (2016). A Diaspora Approach to Understanding Human Trafficking for Labor Exploitation. *Journal of Human Trafficking*, 2(1), ss. 78-98.

Doi:10.1080/23322705.2016.1136538

Aronowitz, A. (2019). Regulating Business Involvement in Labor Exploitation and Human Trafficking. *Journal of Labor and Society*, 22(1), ss. 145-164. Doi: 10.1111/lands.12372

Bantekas, I. & Oette, L. (2016). *International Human Rights- Law and Practice*. 2a uppl. Cambridge: Cambridge University Press

Bernitz, U., Carlsson, M., Heuman, L., Leijonhufvud, M., Magnusson Sjöberg, C., Seipel, P., Warnling-Nerep, W. & Heinrich Vogel, H. (2017). *Finna rätt*. 14e uppl. Stockholm: Wolters Kluwer

Brottsoffermyndigheten. (2014). *Människohandel*.

<https://www.brottsoffermyndigheten.se/default.aspx?id=1724> [2021-02-17]

Brå, Brottsförebyggande rådet. (u.å.). *Handlagda brott [Excel- statistik år 2005, 2006, 2015, 2019 och 2029]*. <https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/handlagda-brott.html> [2021-05-10]

CESCR. (1966). *Internationella konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna*. Förenta Nationerna. <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Konventionen-om-sociala-och-kulturella-r%C3%A4ttigheter.pdf> [2021-05-17]

Coster van Voorhout, J. E. B. (2007). Human Trafficking for Labour Exploitation: Interpreting the Crime. *Utrecht Law Review*, 3(2). Doi: [10.18352/ulr.47](https://doi.org/10.18352/ulr.47)

Council of Europe. (u.å.). *Europasrådets konvention om åtgärder mot människohandel-övervakningsmekanism*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/16805d58d0> [2021-03-30]

Council of Europe. (2021). *Chart of signatures and ratifications of Treaty 197: Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*.

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/>

[/conventions/treaty/197/signatures?p_auth=C8VCXTSf](https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list-/conventions/treaty/197/signatures?p_auth=C8VCXTSf) [2021-04-12]

EKMR. (1950). *European Convention on Human Rights*. European Court of Human Rights. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf [2021-05-01].

Europaparlamentet och Rådets direktiv 2011/36/EU. *Om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036> [2021-05-10]

FN-förbundet UNA Sweden. (u.å.). *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*. FN-förbundet. <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-med-manskliga-rattigheter/den-allmanna-forklaringen-om-de-manskliga-rattigheterna/> [2021-05-17]

Frälsningsarmén. (2019a). *En säker hand- Utbildning och praktisk vägledning för att förebygga och motverka människohandel*. Frälsningsarméns nationella arbetsgrupp mot människohandel.

Frälsningsarmén. (2019b). *Frälsningsarmén bekämpar människohandel med europeisk kampanj*. Frälsningsarmén. <https://www.fralsningsarmen.se/vad-vi-gor/vuxna/container/Manniskohandel/nyheter/fralsningsarmen-bekampar--manniskohandel-med-europeisk-kampanj/> [2021-05-15]

GRETA. (2018). *Reporting concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden (2018:8)*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/greta-2018-8-fgr-swe-en/16808b1cd7> [2021-04-10]

Harris, D. J., O'Boyle, M., Bates, E. P. & Buckley, C. M. (2018). *Law of the European Convention on Human Rights*. 4e uppl. United Kingdom: Oxford University Press

ILO, International Labour Organisation. (u.å.). *Mission and impact of the ILO*. International Labour Organisation. <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives/lang--en/index.htm> [2021-05-07]

ILO, International Labour Organisation. (1930). *C029 – Forced Labour Convention, 1930 (No. 29)*. International Labour Organization. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029 [2021-05-07]

ILO, International Labour Organisation. (1949). *Konvention (nr 97) angående migrerande arbetare*. Svenska ILO-Kommittén. <https://svenskailo-kommitten.se/app/uploads/2017/06/ILOs-konvention-nr-97-ang%C3%A5ende-migrerande-arbetare-reviderad-1949.pdf> [2021-05-15]

ILO, International Labour Organisation. (1975). *Konvention (nr 143) om missbruk i samband med migration och om främjande av migrerande arbetstagares likställdhet med avseende på möjligheter och behandling*. Svenska ILO-Kommittén. <https://svenskailo-kommitten.se/app/uploads/2017/06/ILOs-konvention-nr-143-om-missbruk-i-samband-med-migration-och-om-fr%C3%A4mjande-av-migrerande-arbetstagares-likst%C3%A4lldhet.pdf> [2021-05-19]

ILO, International Labour Organisation. (2014). *P029 – Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention, 1930*. International Labour Organization. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:P029 [2021-05-07]

Inter-Parliamentary Union & the United Nations. (2016). *Human Rights – Handbook for Parliamentarians No 26*. The United Nations. <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HandbookParliamentarians.pdf> [2021-04-11]

Jämställdhetsmyndigheten. (2019). *Manual vid misstanke om människohandel: En stöd- och skyddsprocess för offer för människohandel i Sverige*. 2a. Uppl., Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel. Kalmar

McConnell, L. & Smith, R. (2018). *Research Methods on Human Rights*. New York: Routledge

Migrationsverket. (2020). *Stadig ökning av anmälningar om människohandel*. Migrationsverket. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Pressrum/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2020/2020-01-17-Stadig-okning-av-anmalningar-om-manniskohandel.html> [2021-05-15]

Människohandelskonventionen. (2005). *Council of Europe Convention on Actions against Trafficking in Human Beings*. Council of Europe. <https://www.regeringen.se/4adac8/contentassets/aeb6ad6cbba544b5918fcef417cb1fac/europaradets-konvention-om-bekampande-av-manniskohandel> [2021-03-12]

Nääv, M. & Zamboni, M. (2018). *Juridisk metodlära*. Lund: Studentlitteratur

Palermoprotokollet. (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*.
<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ProtocolonTrafficking.pdf> [2021-03-29]

Polismyndigheten (2020). *Människohandel för sexuella och andra ändamål* (Lägesrapport 21). Stockholm: Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen

Prop. 2001/02:124. *Straffansvar för människohandel*. Stockholm: Justitiedepartementet

Prop. 2003/04:111. *Ett utvidgat straffansvar för människohandel*. Stockholm: Justitiedepartementet

Prop. 2009/10:152. *Förstärkt straffrättsligt skydd mot människohandel*. Stockholm: Justitiedepartementet

Prop. 2016/17:93. *2014 års protokoll och rekommendation till ILO:s konvention om tvångsarbete*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet

Prop. 2017/18:123. *Det straffrättsliga skyddet mot människohandel och människoexploatering*. Stockholm: Justitiedepartementet

Puente Aba, L. (2017). The fight against the least visible form of human trafficking: trafficking for labour exploitation. *Debater a Europa*, 17, ss. 115-135. Doi: 0.14195/1647-6336_17_6

Radeva Berket, M. (2015). Labour exploitation and trafficking for labour exploitation- trends and challenges for policy-making. *ERA-Forum*, 16(3), ss. 359-377.

Regeringskansliet. (2018). *Handlingsplan mot prostitution och människohandel*. Regeringen.
https://www.regeringen.se/4a7d0d/contentassets/24797d74f0bf447998138bc6b18aadb9/handlingsplan_prostitution-manniskohandel_aug-2018.pdf [2021-05-15]

Riksrevisionen. (2020). *Statens insatser mot exploatering av arbetskraft- regelverk, kontroller samt information och stöd till de drabbade* (2020:27). Stockholm: Riksrevisionen.
https://www.riksrevisionen.se/download/18.5317535b1764beeac102e65e/1607954480458/RiR%202020_27%20Anpassad.pdf [2021-02-17]

Sandgren, C. (2018). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argument*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik

SFS 1962:322. Brottsbalk (1962:700). Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 1994:1219. *Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 2002:436. *Människohandel för sexuella ändamål*. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 2004:406. *Människohandel*. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 2010:371. *Människohandel*. Stockholm: Justitiedepartementet

SFS 2018:601. *Människohandel*. Stockholm: Justitiedepartementet

Svanberg, K. & Bring, O. (2019). *FN-stadgan och världspolitiken: Om folkrättens roll i en föränderlig värld*. 5e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik

SÖ 2004:21. *Sveriges internationella överenskommelser - Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet*. Stockholm: Utrikesdepartementet

Turner-Moss, E., Zimmerman, C., Howard, L. & Oram, S. (2014). Labour Exploitation and Health: A Case study of Men and Women Seeking Post-Trafficking Services. *Immigrant Minority Health*, 16, ss. 473-480. Doi: 10.1007/s10903-013-9832-6

Åklagarmyndigheten AMR-2073-21. (2021). *Överklagande av en hovrättsdom – människoexploatering*. Stockholm: Åklagarmyndigheten.

<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstadiumstolen/overklaganden/amr-2073-21.pdf> [2021-05-11].

United Nations. (u.å.). *Universal Declarations of Human Rights*. United Nations. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> [2021-05-17]

United Nations. (1926). *Slavery Convention*. <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx> [2021-04.30]